

deKanttekening

A portrait of Michiel Servaes, a middle-aged man with short, graying hair and a light beard, looking slightly to his left. He is wearing a light blue button-down shirt. The background is a solid, warm-toned wall.

SEPTEMBER 2026 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

Michiel Servaes wil Pro-bestuur leiden: **‘De politiek luistert nog steeds niet naar de meerderheid’**

Waarom gaat links niet de
straat op voor Oekraïne?
Het dK-panel reageert

Grote zorgen over Palestijnse
vrouwen in Israëlische
gevangnissen

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

September 2026
Jaargang 9 - nr. 100

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Ewout Klei, Majorie van Leijen, Erik Prins en Mariska Jansen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Tayfun Balcik, Mehmet Cerit, Arnon Grunberg, Kirsten van den Hul, Kaya Bouman, Erik Prins, Leontine Vreeke, Majorie van Leijen, Mariska Jansen, Reyis Kurt, Thomas von der Dunk, Arjan van Westen, Ahlam Benali, Fitria Jelyta, Glenn Helberg, Noor Cornelissen, Geraldina Metselaar

BEELD COVER
Michiel servaes
Fotograaf: Nikki van Toorn

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Michiel Servaes wil Pro-bestuur leiden: 'De politiek luistert nog steeds niet naar de meerderheid'

● OP DE COVER

Zeeuwse stranden en Brabantse heide: waarom komen Nederlanders van kleur hier zo weinig?

● SAMENLEVING

16

● OP DE COVER

06 Michiel Servaes wil Pro-bestuur leiden:
'De politiek luistert nog steeds niet
naar de meerderheid'

● SAMENLEVING

09 De politiek van vernedering –
Arnon Grunberg

10 Schipperen tussen culturen in de
stervensfase

11 Autoritaire leiders gebruiken migratie
als wapen tegen Europa –
Gert Jan Geling

12 In de gezamenlijke keuken leren
statushouders en studenten elkaar
kennen

15 Dankzij de VVD staat Nederland
nu letterlijk op instorten –
Thomas von der Dunk

16 Zeeuwse stranden en Brabantse
heide: waarom komen Nederlanders
van kleur hier zo weinig?

19 Ceuta en Melilla: Marokkaanse
jongeren willen een waardig bestaan

20 Waarom gaat links niet de straat op
voor Oekraïne? Het dK-panel reageert

22

Opnieuw pakt Turkije een religieuze beweging aan die de regering niet steunt

● WERELD

Waarom Indonesische vrouwen vaker voor een witte partner

● WERELD

24

32

Dirk Wanrooij: islamitische scholen helpen moslims hun plek te vinden

● INTERVIEW

● WERELD

- 22 Opnieuw pakt Turkije een religieuze beweging aan die de regering niet steunt
- 24 Waarom Indonesische vrouwen vaker voor een witte partner
- 27 Grote zorgen over Palestijnse vrouwen in Israëliische gevangenissen

● OPINIE

- 28 'Daar waar je het goed hebt, is je vaderland'

● INTERVIEW

- 32 Dirk Wanrooij: islamitische scholen helpen moslims hun plek te vinden
- 35 Zullen we gewoon opnieuw beginnen?
- 36 'Schoof hoorde er nooit helemaal bij'

● NIEUW IN NEDERLAND

- 38 Kort nieuws Nieuw in Nederland
- 40 Na zes jaar zag de gevluchte Hasim zijn neven weer

● COLUMN

- 41 Ook in Turkije staan deportatiecentra – Tayfun Balcik

● KUNST & CULTUUR

- 42 Zomergasten: de wereld van Sigrid Kaag is veel groter dan Nederland
- 44 'Wachten op verandering is een idee-fixe,' zegt kunstenaar Ahmet Öğüt

● COLUMN

- 47 Thuis komen in Deventer – Kirsten van den Hul

In het kort.

Opstand in Grieks detentiecentrum, tientallen migranten ontsnappen

EEN ACHTERGELATEN RUBBERBOOT EN ZWEMVESTEN OP HET GRIEKSE EILAND LESBOS. BEELD: PIXABAY

In een detentiecentrum in Noord-Griekenland, in Sintiki nabij de Bulgaarse grens brak 23 augustus een opstand van migranten uit, meldt Deutsche Welle.

Tijdens de opstand slaagden de migranten erin een muur van prikkeldraad door te knippen om hun weg verder Europa in te vervolgen. Griekenland vormt een belangrijke schakel in de zoektocht van migranten en vluchtelingen naar een beter leven, maar het land probeert al jaren met Europese steun en tegen internationale verdragen in migranten vast te houden en terug te sturen naar hun landen van herkomst.

Al geruime tijd wordt er gesproken over het plaatsen van detentie- en deportatiecentra in derde landen, zoals in Iğdır, in het oosten van Turkije, waar ongeveer 1500 mensen kunnen worden geplaatst voor deportatie. De EU heeft met dit land een overeenkomst om migranten vast te houden en per chartervlucht terug te sturen, onder meer naar Afghanistan. Mensenrechtenorganisaties zijn kritisch op de beperking van de rechten van migranten en vluchtelingen. Volgens het Vluchtelingenverdrag heeft immers iedereen recht op een eerlijke asielprocedure. De Griekse politie zette tijdens de migrantenopstand verdovingsgranaten in, waarbij ten minste vijf migranten gewond zouden zijn geraakt. ●

Erdogan doet Poetin een handreiking

De Turkse president Recep Tayyip Erdogan heeft zijn Russische collega Vladimir Poetin ontmoet tijdens een handelstop in Kirgizië. 'Onze relatie gaat de goede kant op', zei hij over de Turks-Russische betrekkingen, zo schrijft de Erdogangezinde nieuwssite *En Son Haber*.

Erdogan uitte de wens om nog meer Russische kernenergiecentrales in Turkije te bouwen, nadat de Akkuyu-centrale (aan de Middellandse Zee in Mersin) is geopend. De president wil maar liefst acht nieuwe kerncentrales bouwen (vier in de noordelijke Zwarte Zee-stad Sinop en vier in het Europese gedeelte van Turkije, Oost-Thracië). In Europa wordt de toenadering tussen Turkije en Rusland al lange tijd met argusogen gevolgd. Aan het begin van de Russische invasie van Oekraïne werd van Turkije nog verwacht om een kant te kiezen. Maar naarmate de oorlog voortduurde en Europa meer moest gaan leunen op de Turkse defensie-industrie is de kritiek verstomd. Zo leverde Turkije veel drones aan Oekraïne in 2022.

ERDOGAN EN POETIN OP DE TOP IN KIRGIZIË. BEELD: VYACHESLAV PROKOPYEV/AFP

Terwijl de oorlog in Oekraïne verder escaleert heeft Turkije opnieuw aangegeven zich te willen inzetten als bemiddelaar in het conflict. ●

Universiteit Gent schorst omstreden 'rassenrealist' Nathan Cofnas

De Universiteit Gent heeft filosoof Nathan Cofnas preventief geschorst en een tuchtrechtelijk vooronderzoek naar hem geopend. Cofnas, een Amerikaanse onderzoeker die zich profileert als 'rassenrealist', werd op 20 augustus officieel van de maatregel op de hoogte gebracht.

Anleiding waren onder meer publieke uitspraken over de Britse socioloog Jason Arday, die eerder deze maand ontslag nam bij de Universiteit van Cambridge en enkele dagen later dood werd aangetroffen. Cofnas had Arday onder meer beschuldigd van plagiaat en liet zich in podcasts en andere media kritisch over hem uit. Dit meldt *De Standaard*.

Verder stelt de universiteit dat sommige van zijn publieke uitspraken mogelijk kunnen worden geïnterpreteerd als het verdedigen van de inherente superioriteit of inferioriteit van bepaalde raciale of etnische groepen. De UGent onderzoekt daarom ook of de uitspraken verenigbaar zijn met de Belgische antidiscriminatiewetgeving. Cofnas is omstreden vanwege zijn verdediging van het zogenoemde rassenrealisme. Die stroming gaat ervan uit dat menselijke populaties niet alleen cultureel of sociaal, maar ook biologisch van elkaar verschillen. Cofnas stelt onder meer dat het legitiem moet zijn om te onderzoeken of genetische verschillen een rol kunnen spelen bij gemiddelde verschillen in intelligentie tussen bevolkingsgroepen.

Zijn aanstelling aan de UGent zorgde eerder dit jaar al voor protest. Honderden studenten en medewerkers uitten toen kritiek op de benoeming en vroegen zich af of zijn opvattingen verenigbaar zijn

met de waarden en de ethische regels van de universiteit.

Zijn aanstelling aan de UGent zorgde eerder dit jaar al voor protest. Honderden studenten en medewerkers uitten toen kritiek op de benoeming en vroegen zich af of zijn opvattingen verenigbaar zijn met de waarden en de ethische regels van de universiteit. Tegelijk ontstond er juist steun voor zijn academische vrijheid. De UGent benadrukt dat het vooronderzoek nog geen definitief oordeel inhoudt. ●

FILOSOOF NATHAN COFNAS IS GESCHORST DOOR DE UNIVERSITEIT GENT. BEELD: VRT NWS/AFP

Oekraïne is ‘wij’, maar Gaza ook

MEHMET CERIT

Hoofredacteur / Directeur.

Joris Luyendijk volg ik sinds 2006. Ik ontmoette hem voor het eerst bij de opening van een havo/vwo-school in Rotterdam, waar ik directeur was. Hij was uitgenodigd als keynote-spreker en sprak inspirerend over wereldburgerschap. Ook las ik zijn boeken *Het zijn net mensen* en *De zeven vinkjes*.

Op 12 juni interviewden wij hem als *de Kanttekening* kort bij de jaarlijkse François Vranckenlezing. Hij vertelde dat hij expliciet partij kiest voor Oekraïne en niet langer journalist is, maar activist voor Oekraïne.

Op de vraag: ‘Hoe overtuig je linkse mensen in woke kringen, die nu vooral met Palestina bezig zijn, dat Oekraïne ook belangrijk is?’ antwoordde hij: ‘Je overtuigt hen niet. Je moet hen negeren. En er is in de Nederlandse politiek een brede consensus over Oekraïne. Maar dit kan heel goed samengaan met solidariteit met het Palestijnse volk. Want wat er in Gaza gebeurt en ook op de Westelijke Jordaanoever, is natuurlijk verschrikkelijk.’

En dan is er de BOOS-uitzending. Hoe komt iemand die juist zo scherp is op privileges en blinde vlekken uiteindelijk tot het onderscheid: Oekraïne is ‘wij’, Gaza is ‘zij’? Hij onderbouwt zijn pleidooi met een metafoor: ‘Als het huis van je buurman brandt, vormt dat voor jou een onmiddellijker gevaar dan wanneer vijftig kilometer verderop een huis brandt.’

Oekraïne ligt in Europa en Rusland vormt zeker een veiligheidsdreiging voor ons. Een Russische overwinning kan gevolgen hebben voor Moldavië, de Baltische landen en de NAVO. Tot zover kan ik Luyen-

‘De wereld is dankzij globalisering, migratie, algoritmes en sociale media een groot dorp’

dijk volgen. Nabijheid doet ertoe. Maar nabijheid kan nooit bepalen hoeveel een mensenleven waard is of waar het internationale recht ophoudt. Luyendijk verwoordt in feite het Europese en Nederlandse Gazabeleid, dat fatsoenlijke diplomaten al jaren in nette woorden uitdragen.

Maar wie bepaalt eigenlijk wie ‘wij’ zijn? In Nederland wonen mensen met Palestijnse en Oekraïense familie, maar ook met familie in Syrië, Libanon, Turkije, Marokko of Iran. Mensen die moslim, joods, christelijk of niet-gelovig zijn.

Gebeurtenissen van duizenden kilometers verderop, kunnen ons soms letterlijk via familieleden raken. De wereld is dankzij globalisering, migratie, algoritmes en sociale media een groot dorp. Ons ‘wij’ loopt niet meer netjes langs de grenzen van Europa. Wat in Nepal gebeurt, raakt ons. Misschien niet fysiek, maar wel emotioneel, en daarom zamelen wij geld in. Dat geldt ook voor Gaza.

Dan is er de vraag waarom links massaal demonstreert voor Gaza en veel minder voor Oekraïne. Ik denk dat Luyendijk wil zeggen dat we nog altijd te weinig doen voor Oekraïne. Maar de vergelijking met Gaza gaat mank. Sinds Rusland Oekraïne op 24 februari 2022 binnenviel, toont

Nederland en de rest van Europa juist veel solidariteit. Er is grote politieke, financiële en militaire steun. Europa betaalt wapens en munitie en zonder die steun zou Oekraïne de oorlog niet zo lang volhouden. Juist omdat Nederland en Europa al achter Oekraïne staan, hoeven mensen niet massaal de straat op.

Maar met Gaza ligt het anders, of zie ik dat verkeerd? Wat doet de Nederlandse regering voor Gaza? Slechts een paar ernstig zieke kinderen zijn naar Nederland gehaald voor behandeling, na langdurige politieke weerstand. Sterker nog, Nederland levert wapenonderdelen aan Israël.

Mensen gaan de straat op omdat zij het niet eens zijn met het Gazabeleid van de regering en zich machteloos voelen. Ze sturen een flotilla om aandacht te vragen voor het onrecht en de genocide die gaande is.

Wat we ook uit het oog verliezen, is dat Gaza en Oekraïne geen moreel identieke situaties zijn. Een onafhankelijke VN-onderzoekscommissie concludeerde dat Israël genocide heeft gepleegd en voortzet in Gaza. Vier van de vijf in het Genocideverdrag omschreven handelingen zouden zijn gepleegd. Israël verwerpt die conclusie.

In Oekraïne staan twee professi-

onele legers tegenover elkaar. Rusland is de agressor en Oekraïne verdedigt zich. In Gaza staat daarentegen een van de meest geavanceerde legers ter wereld tegenover een grotendeels onbewapende bevolking. Volgens VN-onderzoeker Srinivasan Muralidhar worden Palestijnse kinderen met sluipschuttersgeweren en drones doelgericht geraakt terwijl zij geen gevaar vormen, zegt hij in *Trouw*. Ook uitspraken van de Israëlische minister Itamar Ben-Gvir zijn schokkend. In augustus pleitte hij voor aanvallen waarbij dagelijks dertig tot veertig mensen in Gaza worden gedood, en sprak hij over mensen die ‘het niet waard zijn om te leven’.

Er is bijna geen steun van regeringsleiders in Europa en het Westen voor de Palestijnen. En dat doet wat met (linkse) mensen. Dan gaan zij de straat op uit onmacht. Ik begrijp dat.

Maar ik begrijp Luyendijk ook. Ik zie een man die zich gepassioneerd inzet voor mensen in nood en anderen probeert te laten zien wat Oekraïners meemaken. Dat is waardevol: opkomen voor een ander en daarvoor zelfs je journalistieke carrière opgeven. Misschien heeft juist zijn enorme betrokkenheid bij Oekraïne ervoor gezorgd dat hij het leed in Gaza en de betekenis daarvan voor ons uit het oog verloor. Dat kan ieder mens overkomen.

Hadden we maar meer Joris Luyendijken die opkomen voor Oekraïners en Gazanen, voor Soedanezen, Libanezen, Oeigoeren, Jezi-d’s, Syriërs en al die anderen die het onderspit delven wanneer macht sterker wordt dan recht. Misschien is dat uiteindelijk wel wat wereldburgerschap van ons vraagt. •

Op de cover.

Michiel Servaes wil Pro-bestuur

‘De politiek luistert nog steeds n

MICHIEL SERVAES LOOPT MEE MET EEN RODE LIJN-DEMONSTRATIE TEGEN HET NEDERLANDSE ISRAËLBELEID

Hij was één van de gezichten achter de Rode Lijn-demonstraties en voerde pittige gesprekken met premiers Rutte en Schoof en met Jetten over het Nederlandse beleid ten aanzien van Israël. Nu gooit Michiel Servaes het roer om: hij wil voorzitter worden van Pro en daarmee de grootste linkse beweging van dit moment gaan leiden.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Zijn rode jasje hangt nu misschien even in de kast, maar zeker niet aan de wilgen. Servaes heeft zich de afgelopen maanden ontpopt tot een ware activist – geen vanzelfspre-

kende rol voor een directeur van Oxfam Novib. Maar hij en andere ngo-directeuren voelden zich genoodzaakt zich in te zetten voor de Palestijnse zaak, want de politiek liet het afweten.

Dat voelt hij nog steeds zo, vertelt hij. Sterker nog, het was misschien wel uit frustratie over het uitblijven van verandering in het Nederlandse beleid – onder andere ten opzichte van Israël –

dat Servaes besloot zich opnieuw in de politieke arena te begeven. Opnieuw, want hij was ten tijde van Rutte II Tweede Kamerlid namens de PvdA. ‘Dat was natuurlijk wel een hele andere rol.’

Wat doet een partijvoorzitter eigenlijk?

‘Dat verschilt eigenlijk nogal per partij. Bij sommige partijen is het een nevenfunctie. Bij zowel PvdA

als GroenLinks was het altijd een volledige baan, hoewel die ook daar verschillend werd ingevuld. Je kunt vooral faciliterend zijn, maar ook aanjager van debat of sparringpartner voor de politieke leiding. Bij de PvdA werd de rol van voorzitter altijd wat politieker ingevuld en wat mij betreft is dat ook wat Pro de komende tijd nodig heeft: iemand die het allebei kan.’

leiden: niet naar de meerderheid'

'Je moet echt naar mensen en groepen toe en eerst vragen: wat hebben jullie nodig om jullie doelen te bereiken?'

Als voorzitter zou je wat jou betreft dus best iets mogen zeggen over de lijn van de politieke partij?

'Zeker, maar dan namens de leden, uiteraard. De leden hebben daar best sterke ideeën over. Je moet natuurlijk niet op de stoel van de partij- of fractieleider in Den Haag willen zitten voor de dagelijkse politiek. Maar je kunt je wel uitspreken over de lange lijnen. Waar wil je als partij naar toe?'

Je hebt het vaak over people power, ook bij Oxfam Novib al. Hoe moet die people power er volgens jou uitzien binnen Pro?

'Op een paar manieren. Ten eerste is een partij natuurlijk uiteindelijk een partij van mensen. Na de fusie is Pro de grootste ledenpartij van Nederland, met meer dan 100.000 leden.

De lokale afdelingen weten heel goed wat er leeft in de buurt. Wat me echter opvalt, is dat zij met dezelfde vraag zitten: hoe zorgen we ervoor dat we mensen in onze gemeente organiseren om zich in te zetten voor bijvoorbeeld vergroening van de buurt, leefbaarheid of een goed gesprek over hoe we vluchtelingen verwelkomen? Dat vergt people power en lokale bewegingsopbouw.

Ik merk dat afdelingen hierin behoefte hebben aan ondersteuning. Hoe zet je een campagne op? Hoe organiseer je handelings-

perspectief voor mensen in je gemeente? Hoe ben je aantrekkelijk voor jongeren? Ik denk dat we dit met elkaar moeten uitvinden en support voor mensen in de frontlinie moeten organiseren.

Maar er is nog een ander belangrijk aspect. Pro moet als politieke partij veel dichter bij maatschappelijke organisaties, vakbonden en activistische bewegingen gaan staan – en ook echt naar hen toe gaan.

In de politiek denken we soms dat het genoeg is om groepen en organisaties af en toe uit te nodigen om op een podium te komen staan. Maar in mijn acht jaar bij Oxfam heb ik geleerd dat het zo niet werkt. Je moet echt naar mensen en groepen toe en eerst vragen: wat hebben jullie nodig om jullie doelen te bereiken? Welke gevoeligheden spelen er? Hoe willen jullie gezien en betrokken worden? Dat vraagt om een heel andere mindset.'

Er zijn mensen die vinden dat er meer gedacht moet worden in termen van een progressieve beweging dan van een typisch linkse partij. Zit daar wat in?

'Ik denk dat je niet bang moet zijn om ook scherpe debatten te voeren; daar leent een politieke partij zich juist voor. Dat heb ik de laatste tijd eerlijk gezegd een beetje gemist. Neem bijvoorbeeld de genocide in Gaza. Het heeft heel lang geduurd voordat de partij uit

de kramp kwam en het aandurfde om hier open – en uiteraard respectvol – met elkaar over te discussiëren en uiteindelijk een stevige positie in te nemen. Ik heb om me heen gezien dat mensen hierdoor teleurgesteld raakten of zich niet vertegenwoordigd voelden.

Bovendien denk ik dat je juist moet gaan staan voor wat je bent: een grote links-progressieve partij. Dat schrijf ik ook in mijn manifest, waarin ik uiteen zet waar je op kunt rekenen als ik voorzitter word.

Wat dat betreft was ik eerder wel teleurgesteld hoe de partij omging met het frame dat we een 'radicale' partij zouden zijn, zoals Dilan Yesilgöz ons in verkiezings-tijd probeerde te framen. De partij schoot enorm in de verdediging, probeerde te bewijzen dat wij helemaal niet zo radicaal zijn en

ven zeggen dat je een linkse partij bent.'

Ook binnen links kringen is er discussie over wat rechtvaardigheid betekent. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de recente interviews van Tim Hofman met enerzijds Bob Scholte van *Left Laser*, en anderzijds Sylvana Simons. Scholte vindt dat links zich zoveel mogelijk moet verenigen in de klassenstrijd en boven identiteitspolitiek moet staan. Simons stelt juist dat ook binnen klassen ongelijkheid bestaat en je daarom moet blijven opkomen voor bepaalde minderheden. Hoe kun je deze belangen verenigen?

'Het is geen tegenstelling. Of je nu voor de rechten van minderheden opstaat of een klassenstrijd voert, je strijdt voor gelijkheid. De scheidslijnen in onze samenle-

'Je moet wel met lef en overtuiging gaan staan voor wat je vindt'

juist hele redelijke mensen zijn die verschrikkelijk goed hebben samengewerkt met de VVD in het verleden.

Je hoeft je echt niet te laten aanmeten dat je extreem bent, maar je moet wel met lef en overtuiging gaan staan voor wat je vindt. Bijvoorbeeld dat er na zestien jaar VVD aan de macht echt een radicaal andere koers nodig is: eerlijker, groener, menselijker en rechtvaardiger. Je moet zonder voorzichtigheid en met trots dur-

ving zijn deels bepaald door inkomen en vermogen, maar ook door je positie, wie je bent en waar je vandaan komt. Ik vind het een interessante discussie, maar ik vind het absurd om te doen alsof je niet voor het ene belang kunt opkomen, omdat je dan minder geloofwaardig zou zijn op de klassieke sociale thema's. Het tegendeel is wat mij betreft waar.'

Je bent de afgelopen jaren bezig geweest voor een maatschappe-

Op de cover.

‘Nu is het tijd om de blik weer naar buiten te richten’

lijke organisatie, waarbij je regelmatig tegen de macht inging. Wat ga je anders doen als je verantwoordelijk bent voor een politieke partij?

‘Inhoudelijk niets. Ik ben wie ik ben en ik vind wat ik vind. Het lijkt me ook gezond, zowel voor mijn eigen welzijn als voor de leden die mogen kiezen, dat ze weten waar ik voor sta.

Mijn rol zal natuurlijk wel

anders zijn. Hoewel ik nu ook het grootste gedeelte van mijn tijd achter de schermen bezig ben om een organisatie te leiden, ben ik wel het gezicht naar buiten. De rol van voorzitter zal wat meer dienend en faciliterend zijn, om ervoor te zorgen dat leden, afdelingen, maar ook de politieke kopstukken goed kunnen optreden. Dat bevalt me wel. Ik vind het wel fijn om één stapje naar achter te doen, al zal ik

mijn stem blijven gebruiken als ik denk dat dat nodig is.’

In je huidige rol ben je veel bezig geweest met de kwestie Israël-Palestina. Denk je dat je straks meer impact hebt om hierin iets voor elkaar te krijgen?

‘Niet alleen op dit thema, maar ik geloof echt dat het een niet zonder het andere kan. Maatschappelijke organisaties, activisme en bewegingsopbouw kunnen niet zonder een politieke voorhoede. En een politieke voorhoede kan niet zonder die maatschappelijke beweging. Dat geldt voor al die grote progressieve thema’s.

Het is wel zo dat mijn motivatie om me kandidaat te stellen voor deze functie deels voortkwam uit frustratie over het feit dat de politiek nog steeds niet luistert naar zaken waar de meerderheid zo duidelijk over is: de klimaatcrisis, eerlijke belastingen,

de macht van tech-miljardairs, het onrecht in de wereld. Progressief Nederland zou wat mij betreft een politiek breekijzer moeten zijn om op al die grote thema’s de brede politiek wel te laten luisteren.

We moeten ook niet meer accepteren dat een partij als de VVD, die 15 procent van de stemmen heeft gehaald in dit land, het regeerakkoord dicteert. Daar moeten we echt doorheen breken en daar wil ik vanuit de politiek graag mijn steentje aan bijdragen.’

Wat zou je daaraan kunnen doen vanuit de rol als voorzitter?

‘Uiteindelijk moet de partij gewoon een succes worden. Er is veel tijd gestoken in de fusie en ik ben dankbaar voor al die inspanningen die hiervoor zijn geleverd, maar het is ook ten koste gegaan van hoe zichtbaar de partij is geweest. Nu is het tijd om de blik weer naar buiten te richten. De echte transformatie van Pro moet nog beginnen,

Deze partij kan de politieke voorhoede vormen van een brede maatschappelijke beweging en als voorzitter hoop ik dat project te kunnen laten slagen.’

Waarom ben jij daarvoor de juiste kandidaat?

‘Ik breng mijn politieke ervaring én die vanuit het maatschappelijk veld mee. Ik kan deze twee met elkaar verbinden. Ik denk dat mensen me vanuit het maatschappelijk veld kennen en vertrouwen. Maar het is natuurlijk aan de leden om te beslissen wat zij het belangrijkste vinden.’

Stel, er komt nog een Rode Lijn-demonstratie. Loop je dan nog steeds mee?

‘Ja, natuurlijk. Ik ben bijna saai consistent in mijn standpunten en hoe ik die uitdraag. Ik ben op geen enkele manier van plan om daar iets aan te veranderen.’

MICHEL SERVAES TIJDENS EEN FEMINISME-DEMONSTRATIE

ARNON GRUNBERG

BEELD: PASCALLE BONNIER

De politiek van vernedering

De gemeenplaats luidt dat handelsoorlogen worden gevolgd door echte oorlogen. De handelsoorlog als proloog, militair geweld als het echte werk. Soms blijken gemeenplaatsen vergissingen. De handelsoorlog tussen Canada en Amerika is een feit. Voorlopig. Trump is in staat een handelsoorlog af te blazen die hij een paar dagen geleden was begonnen. De feiten volgen de grillen van de nog altijd machtigste man op aarde, misschien dat daarom zoveel mensen moeite hebben de feiten als feiten waar te nemen. Al vrees ik dat de gemeenplaats dat het ook bij feiten op interpretatie aankomt waar is.

Volgens de Amerikaanse regering was een akkoord tussen Canada en de VS nabij, maar op het laatste moment zouden de VS nieuwe eisen op tafel hebben gelegd. Canada meent uiteraard dat de VS daarmee een overeenkomst saboteerden.

Oog om oog, tand om tand, importheffing om importheffing. De economie van de VS is twaalf keer zo groot als die van Canada. *The New York Times* vergeleek de Canadese vergeldingsacties daarom met het schieten van doperwten. Trump zou dan ongeveer met grote druiven terugschieten. Of, met enige overdrijving, sinaasappelen.

Economen menen dat de Canadese importheffingen op onder andere hengels en fitnessappara-

tuur, koelkasten en vaatwassers vooral de Canadese economie zullen schaden.

Arme Canadezen? Nee, de importheffingen zijn populair in Canada. De vernederingen van Trump zijn daar slecht gevallen, al heeft Trump, anders dan in het geval van Groenland, nog niet met een invasie bedreigd. Wel meende hij dat het tijd werd Lake Ontario 'Lake America' te noemen. De Canadese provincie Ontario kan wat hem betreft als non-existent worden beschouwd.

De politiek van de vernedering heeft Trump ver gebracht. Hij is er twee keer president mee geworden. Hij heeft betrekkelijk machtige landen verleid tot onderdanigheid. Dat die onderdanigheid gespeeld is, dat daarachter rancune en afkeer schuilgaan, is onbelangrijk. De onderdanige veracht per definitie in het geheim.

Maar deze politiek lijkt op grenzen te zijn gestuit. *The New York Times* noemt als voorbeeld Bibi Netanyahu, die Trumps grandioze plannen voor Gaza grotendeels negeert. Dat zou ook kunnen komen doordat de president zich niet werkelijk voor Gaza interesseert. Toen Trump niet wilde dat Israël Iran zou bombarderen, maakten de Israëlische gevechtsvliegtuigen rechtsomkeert.

Iran is ook een mooi voorbeeld. De verbale vernederingen van Trump en de zijnen werden door de ayatollahs voor kennisgeving aange-

nomen. De militaire vernederingen bleken minder vernederend dan aan Amerikaanse en Israëlische zijde werd gehoopt.

Dat achter het beleid van Trump onkunde en grootspraak schuilgaan, is ook allang een gemeenplaats geworden. Ik vrees een kloppende gemeenplaats, maar Amerikaanse presidenten die conventioneel te werk gingen, bleken als puntje bij paaltje kwam niet veel kundiger.

Denk aan de invasies van Irak en Afghanistan van George W. Bush, denk aan de manier waarop Biden met Israël omging na 7 oktober 2023. Biden klonk anders dan Trump, maar hun beleid liep niet zo verschillend uit.

De lijst van Amerikaanse militaire nederlagen na 1945 is lang. Van Vietnam via Irak en Afghanistan tot Iran anno 2026.

Zijn de Amerikaanse handelsoorlogen succesvoller?

Economen verschillen van mening. En het is goed om eraan te herinneren dat de importheffingen die Trump tijdens zijn eerste presidentschap instelde jegens China door Biden intact zijn gelaten. De opvatting dat China de grote concurrent is van de VS wordt door het Amerikaanse establishment, Republikeinen en Democraten, gedeeld.

Goed, de gedachte dat vrijhandel uiteindelijk iedereen zou verrijken, is achterhaald. Eerst werd die opvatting voornamelijk aangevallen door linkse opiniemakers en politici,

maar al enige tijd is het economisch isolationisme (protectionisme) populair bij rechts.

American Workers First was een slogan die ik deze zomer zag op een Amerikaans ministerie in Washington DC. Met de gedachte dat Nederlanders eerst komen, is ook Wilders groot geworden, tot hij zichzelf verbodig maakte (zijn ideologie is nog springlevend).

Economisch isolationisme gaat vaak gepaard met een benauwde opvatting – ik zeg het netjes – over wie het volk is, wie de echte Nederlanders, de echte Amerikanen, de echte Duitsers zijn. *Blut und Boden*, maar dan in een wat moderner jasje.

Vrijhandel is geen wondermiddel, zoveel is duidelijk, maar protectionisme leidt uiteindelijk tot handelsoorlogen en die leiden tot verarming van het volk. Verarming die niet zo drastisch hoeft uit te pakken als in de jaren 20 van de vorige eeuw – af en toe leert men toch van het verleden – maar ook een beetje verarming is verarming.

Zie Canada, de trots moet niet worden onderschat. Trots weegt zwaarder dan het geld. Soms.

De politiek van de vernedering creëert vijandbeelden. En broederschap. Broederschap en vijandschap, die twee gaan doorgaans hand in hand.

En zie de bosbranden: de vraag blijft hoe lang je met vuur kunt spelen zonder de controle over dat vuur te verliezen. •

Schipperen tussen culturen in de stervensfase

● REYIS KURT

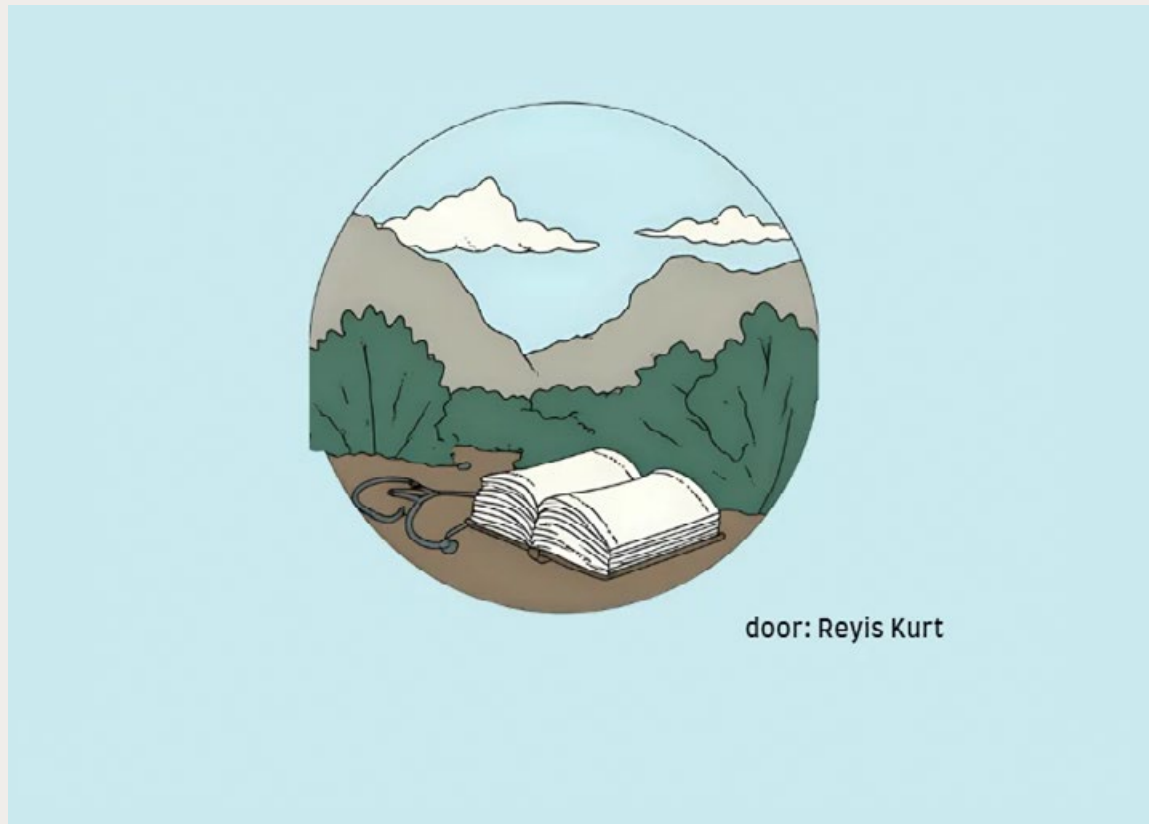
Wij dokters kijken de dood geregeld in de ogen. Ons werk is erop gericht om de medemens zo lang mogelijk in leven te houden. Maar zoals alles in het leven, heeft het leven zelf ook zijn grenzen.

Alles digitaliseert in rap tempo. Zo ook de zorg. Mensen willen via een app de dokter bereiken en het medisch mankement met een vraag en eventueel een foto inbrengen. De dokter kan dan via de app antwoorden. De vluchtige mens heeft geen verdere behoefte aan contact met de dokter.

Dat verandert als de leeftijd vordert en de mankementen zich stapelen. Het ene medicijn wordt aan het andere toegevoegd. Wanneer het een waslijst aan medicijnen wordt en het inname-ritme niet meer te bolwerken is, heeft de farma-industrie daar ook een mooie oplossing voor ontwikkeld: de baxterrol. Een plastic rolletje met pilletjes. Je hoeft alleen naar het tijdstip op de plastic rol te kijken. In dat gedeelte zitten je medicijnen voor dat moment. Zolang u leeft, zal de farma-industrie ervoor blijven zorgen dat u uw medicijnen blijft slikken.

Leeft u lang genoeg, dan belandt u op een gegeven moment in een verwachte stervensfase. In die fase, en ook de fase van chronisch ziek zijn daarvoor, wordt de dokter iemand die je liever persoonlijk wilt spreken. En niet meer via een app.

Als moslimdokter in Nederland is de stervensbegeleiding schipperen tussen culturen. De moslim gelooft er nog heilig in dat het leven zo lang mogelijk

door: Reyis Kurt

‘Alles wordt open en bloot verteld, tot verbijstering van vele patiënten en familieleden’

moet duren. Natuurlijk heeft de gelovige moslim gelijk in het principe dat het leven door God gegeven is en door God genomen gaat worden.

Dat verwachte moment waarop het leven genomen gaat worden, durft menig een echter niet onder ogen te zien. Dokters in Turkije hebben in familiege-

sprekken te veel trauma's ondervonden. Daarop hebben ze hun eigen trucjes moeten ontwikkelen. Ze ontwijken het gesprek met de familie. De patiënt in de stervensfase wordt op de intensive care opgenomen. Daar komt het overlijden. Mijn vrouw zei laatst dat wanneer je hoort dat iemand in Turkije op de intensive

care is opgenomen, je mag verwachten dat die in drie dagen gaat overlijden.

In Nederland pakken we het heel anders aan. Alles wordt open en bloot verteld, tot verbijstering van vele patiënten en familieleden. Voor het sterfbed is zelfs een sterfhuis in het leven geroepen. Daar zijn voldoende faciliteiten en is er geschoold personeel om de laatste fase zo goed mogelijk te doorlopen. Dat heet een hospice.

Maar hier is weer een volgend dilemma. De familie wil niet alleen met een verwacht overlijden te maken hebben, maar ook met een gepland overlijden. De agenda's kunnen anders namelijk niet goed gesynchroniseerd worden. De moderne, vluchtige, geappiseerde samenleving biedt geen gelegenheid om zo lang mogelijk te 'genieten' van het sterfbed van de naaste. ●

GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales. Onderzoeker aan het Leids Universitair Centrum voor de Studie van Islam en Samenleving dat verbonden is aan de Universiteit Leiden.

Autoritaire leiders gebruiken migratie als wapen tegen Europa

Letland ontdekt voor de tweede keer in tien dagen een tunnel bij de grens met Belarus' is zomaar een van de vele krantenkoppen die de afgelopen tijd voorbijkwamen. Het is een voorbeeld van hoe migratie kan worden ingezet om Europese landen onder druk te zetten.

Ook de gebeurtenissen rond de Spaanse enclave Ceuta laten zien hoe kwetsbaar Europa hiervoor is. Zo'n zeventig- tot tachtigduizend mensen waagden in twee dagen de oversteek, op zoek naar een beter leven. Beïnvloed door nepnieuws dachten zij in Ceuta direct te worden opgevangen en snel naar het Spaanse vasteland te reizen om daar werk of asiel te vinden. Het overgrote deel kwam van een koude kermis thuis en keerde terug naar Marokko. Een klein deel bleef achter, wat tot op de dag van vandaag voor veel onrust zorgt in Ceuta en Spanje.

Door de bestorming kwam Spanje onder druk te staan en werd de Europese verdeeldheid over migratie zichtbaar. Dat is het effect dat landen die migratie als wapen inzetten willen bereiken. In de discussie over Ceuta kreeg vooral Spanje kritiek, terwijl

Marokko zijn grenzen vrijwel had opengezet om het land te raken. De Spaanse regering onderhandelde op dat moment met Marokko's buurland en aartsrivaal Algerije over de aanvoer van gas naar Europa. Marokko weet, net als andere landen, dat migratie kan worden gebruikt om een Europees land te straffen.

Europa is kwetsbaar voor migratie. Sinds de vluchtelingen-crisis van 2015 leiden grote, ongecontroleerde migratiestromen tot veel onrust. De opmars van radicaal-rechtse partijen sinds 2015 hangt samen met het feit dat migratie al ruim tien jaar een permanente crisis vormt. Zij profiteren van de weerstand tegen grootschalige migratie en het beperkte succes van de mainstream partijen om die terug te dringen. Verdeeldheid tussen lidstaten van de Europese Unie is ook een gevolg van migratie, evenals de steeds verder voortschrijdende erosie van het Schengenverdrag, waardoor de open grenzen op ons continent steeds meer onder druk komen te staan.

Landen om ons heen weten dat. Autoritaire leiders hebben migratie tot wapen gemaakt om Europa te straffen of concessies af te dwingen. Deze praktijk begon met Turkije in 2015. De

toenmalige Duitse leider Angela Merkel sloot de zogeheten Turkijedeal met Erdogan en gaf daarmee de bewaking van de Europese buitengrenzen deels uit handen aan haar Turkse autocratische evenknie. Erdogan gebruikte die positie om geld en het uitblijven van Europese kritiek op zijn interne machtsgreep in Turkije los te peuteren.

Andere landen leerden hiervan: Marokko in relatie tot Spanje en Tunesië en Libië in relatie tot Italië. Inmiddels sluit de EU ook deals met landen in West-Afrika en de Sahel. Omdat de EU vanwege haar eigen wetgeving migratie niet voldoende kan tegengaan, laat ze dit in ruil voor geld en privileges doen door andere landen. Daarmee maakt Europa zich kwetsbaar voor landen die het onder druk willen zetten.

Het land dat dit het beste doorheeft, is Rusland. Samen met buurland en partner Belarus zet het migratie al jaren in als wapen. Migranten uit het Midden-Oosten en Afrika kunnen pakketreizen krijgen naar de Russische of Belarussische grens om van daaruit de EU binnen te komen. Polen, Finland en inmiddels ook Letland kregen de afgelopen jaren te maken met grote groepen migranten aan hun grenzen en

hebben die daarom versterkt. In NAVO-kringen wordt migratie steeds meer gezien als een nationale veiligheidskwestie en als onderdeel van de Russische hybride oorlogsvoering tegen Europa en de NAVO.

Om ons daartegen te beschermen, is een grondige herziening nodig van de juridische omgang met migratie en vluchtelingen. Toegang tot de EU zou niet langer een recht moeten zijn, maar een keuze van de lidstaten. Mensensmokkel en het inzetten van migratie als wapen mogen niet worden beloond en het illegaal oversteken van grenzen of illegaal verblijf in de EU moet te allen tijde worden gesanctioneerd.

Dit was recent eigenlijk al de praktijk in Ceuta. Het overgrote deel van de migranten die tijdens de bestorming de grens overstak, kreeg geen toegang tot een asielprocedure en het Spaanse vasteland. Dat is hard, maar duidelijk. Europa moet niet langer toestaan dat migranten worden misbruikt om het continent te raken. In een tijd van hybride oorlogsvoering en autocratische dreigingen moeten we ons daartegen beschermen en de stappen zetten die hiervoor nodig zijn om het migratiewapen uit handen van onze vijanden te nemen. •

In de gezamenlijke keuken leren elkaar kennen

Kun je de woningnood aanpakken en tegelijk de integratie van statushouders bevorderen? Amsterdam probeert het met gemengde woonprojecten. Oud-bewoner Paco Kuit zag wat ervoor nodig is om samenwonen ook echt te laten werken.

STARTBLOK ELZENHAGEN IS EEN WOONPROJECT VOOR STATUSHOUDERS EN NEDERLANDSE JONGEREN. BEELD: BAS KOK

● MAJORIE VAN LEIJEN

Het was een simpele vraag. 'Ik heb gekookt. Wil je meeten?' Met die vraag begon het contact tussen Paco en wat uiteindelijk zijn beste vriend zou worden. 'Mijn huisgenoten spraken de taal nog niet, maar eten heeft geen taal nodig. Die uitnodiging was een manier om liefde te tonen. Het was aftasten, maar het werkte', vertelt de inmiddels 27-jarige Kuit, die zijn studenten-

tijd doorbracht in De Woondiversiteit.

De gemeente Amsterdam begon al in 2015 te zoeken naar manieren om jonge statushouders snel te huisvesten. Er was toen al een enorme behoefte aan woonruimte voor Amsterdamse jongeren en studenten. Met het idee van gemengde woonprojecten sloeg de gemeente twee vliegen in één klap. Twee groepen woningzoekenden werden voorzien van huisvesting en statushouders zouden terechtkomen in een sociaal netwerk van mensen die hen konden ondersteunen bij de integratie. Als het aan het Rijk ligt, zullen er veel meer van dit soort projecten

volgen. Gezien de nog altijd voortdurende wooncrisis moeten gemeenten veel meer gaan inzetten op 'aanvullende vormen van huisvesting', schreef minister Boekholt-O'Sullivan van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening begin deze zomer in een brief aan de Tweede Kamer. Ze noemde daarbij ook gedeeld wonen en benadrukte dat een aantal gemeenten al een voorbeeldfunctie vervult.

Amsterdam kent op dit moment meerdere woonprojecten die elk op hun eigen manier invulling geven aan het concept gemengd wonen. De twee grootste – Startblok Riekerhaven en Startblok

Elzenhagen – bieden plek aan respectievelijk 400 en 540 woningzoekenden. De Woondiversiteit opende in 2019 als experimenteel project en bestaat nog twee jaar, tot 2028. Daarna wordt het pand ontruimd omdat er een energiecentrale komt. Maar het project laat nu al een aantal waardevolle lessen achter.

Samenwonen als integratie

De Woondiversiteit aan de Hoogte Kadijk 401 werd in 2019 geopend in het voormalige pand van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Er kwamen 116 jonge bewoners van 18 tot 28 jaar. Vrouwen en mannen woonden apart, het gebouw was opgedeeld in units. 'Je deelde de gang met maximaal tien anderen', vertelt Kuit.

In De Woondiversiteit werd het samenwonen zelf als integratie-instrument gezien. De woningen waren georganiseerd in dertien woonunits met maximaal tien bewoners, met een gezamenlijke keuken en woonkamer. Anders dan bij andere woonprojecten, waar de studenten een buddyfunctie vervulden, verliepen de ontmoetingen hier spontaan. Maar kun je integratie bevorderen door mensen simpelweg een keuken met elkaar te laten delen? Of is daar meer voor nodig?

Hier blikt Kuit graag op terug. Sterker nog, het woonexperiment vormde het onderwerp van zijn masterscriptie aan de Erasmus Universiteit. Hij geeft de voorkeur aan de term relationele integratie. 'Integratie als een relationeel proces, in plaats van een proces dat zich richt op de migrant', zo

statushouders en studenten

schrijft hij in het voorwoord van zijn academische werk.

‘Ik heb aan dit woonproject mijn beste vriend overgehouden. Een Syriër. We zijn vorig jaar samen op vakantie geweest naar Jordanië’, vertelt hij. ‘Het is heel natuurlijk verlopen. We bouwden een band op binnenshuis, daarna gingen we ook eens op stap, leuke dingen doen. De vriendschap werd steeds hechter en inmiddels zijn we als familie.’

Wat volgens hem heel belangrijk is om dit soort projecten te laten slagen, is het aanbieden van gemeenschappelijke ruimtes waar mensen elkaar ook echt kunnen ontmoeten, zo beargumenteert hij. ‘Er zijn ook woonprojecten waar mensen bij elkaar op de deur moeten kloppen voor een ontmoeting. Als ze dan samen willen eten, gebeurt dat op de kamer. Dan maak je de drem-

pel ontzettend hoog.’

‘Je moet je bedenken dat statushouders vaak net uit een azc komen. Ze hebben vaak nog geen Nederlandse les gehad, weten misschien ook wel hoe mensen naar migranten kijken en daarvoor is het lastig de eerste stap te zetten. Door een gemeenschappelijke ruimte als een keuken word je gedwongen om elkaar tegen te komen. Die kleine push heeft iedereen nodig om kennis te maken met een vreemde.’

De fysieke architectuur van de woonruimte doet ertoe. Dit kwam ook terug in een reportage van Pointer uit 2023. Daarin wordt De Woondiversiteit vergeleken met andere gemengde woonprojecten. Een bewoner zegt daar in essentie dat het delen van keukens en woonkamer ervoor zorgt dat bewoners elkaar automatisch vaker tegenkomen. Bij grotere complexen met zelfstandige containerwoning-

‘De selectie werd gedaan door de vastgoedbeheerder zelf’

vooral een betaalbare woning zoeken. Niet iedereen komt er dus binnen met het idee om een band op te bouwen met een statushouder.

Bij De Woondiversiteit kwamen studenten alleen in aanmerking als ze waren voorgedragen. Daarna moesten ze een motivatiebrief schrijven, maar de eisen

op mijn gang alweer vertrokken. Samenleven is niet voor iedereen geschikt.’

Problemen op de gang

Zelf had hij juist een duidelijke motivatie. Hij was net terug uit Lesbos, waar hij als vrijwilliger had gewerkt in een vluchtelingenkamp. ‘Ik wilde mensen helpen die net waren aangekomen in Nederland. Het woonproject sprak me enorm aan. Zo kon ik op een basale manier mensen helpen in hun dagelijkse realiteit.’

Maar er gebeuren ook weleens heftige dingen in de woongemeenschap, zoals ruzies op de gang of bewoners die kampen met psychische problemen, vertelt hij. ‘De wooncorporatie is niet sociaal geschikt om dit op te lossen. Dat moet de woongemeenschap doen. Maar dan moet die gemeenschap wel sterk zijn.’

De problemen die zich soms voordoen onder kwetsbare bewoners zijn precies de reden waarom sommige woonprojecten in een slecht daglicht zijn komen te staan. Zo kwam Stek Oost – een ander woonproject in Amsterdam – in het nieuws omdat een van de bewoners zich had vergrepen aan twee vrouwelijke bewoners. De man was een statushouder, de vrouwelijke bewoners hadden zich aangemeld omdat ze geloof-

‘Ik heb aan dit woonproject mijn beste vriend overgehouden’

gen zou die sociale interactie veel minder vanzelfsprekend zijn.

Willen ontmoeten

Volgens Kuit is de intentie van bewoners minstens zo belangrijk als de architectuur. De woonunits in gemengde projecten zijn vaak relatief goedkoop. Dat trekt jongeren aan die in eerste instantie

waren niet bijzonder streng, vertelt hij. ‘De selectie werd gedaan door de vastgoedbeheerder zelf. Die heeft gewoon niet de sociale voelspriet om te beslissen of iemand geschikt is voor zo’n project.’

Volgens Kuit bleek dat al snel. ‘Na het eerste half jaar waren driekwart van de Nederlandse jongens

PACO EN ZIJN VRIEND, IN HET ORANJE SHIRT, OP DE FIETS TIJDENS KONINGS DAG

Samenleving.

den in wederzijdse integratie. Het was een schrijnend voorbeeld van hoe het fout kon gaan, maar daarmee moet gemengd wonen als concept niet worden afgeschreven, vindt Kuit. 'Er zijn wel dingen die beter kunnen.'

Zoals de studenten een screening moeten ondergaan, moeten ook statushouders beter worden geselecteerd, vindt hij. 'COA wil geen onderscheid maken. Ze moeten mensen die een status hebben gekregen gewoon ergens laten wonen. Maar het zou wel helpen als van tevoren bepaalde signalen worden opgepikt. Als iemand niet lekker in zijn vel zit, last heeft van depressie of psychosen, dan kan zo'n persoon beter niet samenwonen met anderen. Het huis is rumoerig, frustraties worden op allerlei manieren geuit. Mensen met complexe of heftige mentale problemen zijn

een last voor zichzelf en voor anderen.'

Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS), dat in 2019 onderzoek deed naar samenwonen met statushouders, concludeerde ook dat statushouders zelf niet vrij zijn om voor deze woonvorm te kiezen. Statushouders mogen een aangeboden woning doorgaans niet zomaar weigeren, waardoor je je af kunt vragen of ze altijd evenveel behoefte hebben aan een gedeeld appartement. Vaak verlangen ze na een periode in het azc juist naar rust.

Goede begeleiding

'Zo'n gemengde woonvorm vraagt wel om goede begeleiding en sociaal beheer, zeker wanneer verschillende groepen gebruikmaken van gezamenlijke ruimtes', zegt Thomas Zwiers van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten

(VNG), die eerder over verschillende woonvormen sprak met de Kanttekening. 'Sociaal beheer zijn activiteiten waarmee een gemeente en woningcorporatie, eventueel in samenwerking met een maatschappelijke organisatie, ervoor zorgen dat bewoners prettig en veilig kunnen samenleven

'In ons geval was de sociale cohesie heel sterk'

en eventuele problemen vroegtijdig worden gesignaleerd en opgelost.'

Dit zegt ook Kuit. Soms was de woongemeenschap niet in staat om problemen op te lossen, dan moest er worden ingegrepen. Maar dit gebeurt niet altijd even kordaat, merkt hij op. 'Dat viel me ook op aan Stek Oost. Er moest eerst iets ergs gebeuren voordat er werd ingegrepen. Dat is waar het fout gaat. Bij ons waren er ook weleens ruzies op de gang, maar dan moesten we het toch als gemeenschap oplossen. In ons geval was de sociale cohesie heel sterk, maar dat is niet altijd het geval.'

Het is jammer dat projecten als Stek Oost nu worden gezien als 'niet geslaagd' of 'niet mogelijk', zegt Kuit ten slotte. 'Er gebeuren ook heel veel mooie dingen. We moeten het concept niet afschrijven.'

Maar er zijn wel dingen die beter moeten, erkent ook hij. 'Sommige projecten zijn succesvoller dan andere. Er is inmiddels wel aandacht vanuit de gemeente voor de noodzaak om projecten goed te begeleiden. Maar wat ik eigenlijk steeds weer mis, is het inzicht dat gemeenschappelijke ruimten cruciaal zijn voor de cohesie binnen gemengd woonprojecten.'

STARTBLOK ELZENHAGEN IN AMSTERDAM-NOORD. BEELD: BAS KOK

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Dankzij de VVD staat Nederland nu letterlijk op instorten

Denk aan juffrouw Scholten, die is v a n d a a g gesmolten, helemaal gesmolten, midden op de Dam, Dat kwam door de hitte, daar is ze in gaan zitten – als je soms wil weten hoe dat kwam’

Aldus, met vooruitziende blik, Annie M.G. Schmidt – sinds 2006 opgenomen in onze nationale geschiedenis canon – in het bovenstaande kinderrijmpje uit – jawel! – 1954.

En bent u ook van de zomer lekker gesmolten, al dan niet midden op de Dam? Maar misschien kunt u dan toch beter aan de reëel bestaande VVD denken dan aan die fictieve juffrouw Scholten, die, zoals het versje vervolgde, net als de VVD stinkeigenwijs, ‘als een pakje boter, maar dan alleen wat groter, is uitgelopen voor het paleis’.

Terwijl ze toch gewaarschuwd was – ‘Ze hebben het voorspeld. Pas op, juffrouw, je smelt’. En ook wij waren echt wel gewaarschuwd, al enige decennia: pas op, die ijskap op Groenland, die smelt.

Zouden er nu nog steeds dwazen zijn die de klimaatverandering ontkennen, die de afgelopen maanden juist in Europa zo duidelijk heeft toegeslagen? De Algarve krijgt

zo straks de temperaturen van de Sahara, Friesland die van de Provence. De Elfstedentocht: die kunnen we in de toekomst dus vergeten. De Rijn staat zeldzaam laag, omdat in de Alpen te weinig sneeuw valt om te smelten – dat laatste doen dan wel de gletsjers, maar die zijn zo binnen een paar decennia ‘op’. Ik heb het van de zomer in Zwitserland met eigen ogen kunnen zien.

Door de lage waterstand dreigen dijken te verkrummen – een herhaling van de schuifpartij in Wilnis van 2003 op megaschaal. Zoals vorig jaar in het Zwitserse Lötschental een halve berg naar beneden is gekomen – omdat het ijs dat de rotsblokken bijeenhield, was gesmolten – en een heel dorp letterlijk van de kaart heeft geveegd. Elders in Europa zijn de bosbranden inmiddels soms van apocalyptische proporties en nauwelijks meer te bedwingen.

Maar in Den Haag luidt sinds jaren de vaste populistische boodschap van extreemrechtse partijen als FvD, PVV, BBB en JA21: klimaatverandering is een hoax, is fake-nieuws dat puur door een woke globalistische elite is verzonnen om u uw autootje, biefstuk en andere eerste levensbehoeften af te pakken.

Wat dat betreft schuilt er wel een zekere leerzame rechtvaardig-

‘Zouden er nu nog steeds dwazen zijn die de klimaatverandering ontkennen?’

heid in waar de klimaatverandering deze zomer het hardst heeft toegeslagen. Tot de grootste economische slachtoffers behoren de landbouwboeren, met een veel kleinere oogst. De tuinders in het Westland die geen grondwater meer mochten gebruiken. Transportbedrijven, wier schepen veel minder zwaar beladen de Rijn op mochten en wier vrachtauto’s vanwege de gesloten Merwedeburg nu uren moeten omrijden.

Het is natuurlijk een ongemakkelijke vraag: maar zou ik er ver naast zitten als ik veronderstel dat juist in déze kringen de electorale steun voor Thierry, Geert, Caroline en Joost-Annabel bovenmatig groot was, en zij maar al te graag hun klimaatleugens voor zoete koek slikten teneinde geen enkel bescheiden offer te hoeven brengen? Offers die

intussen heel wat groter zijn en onherroepelijk nog veel groter zullen worden als nu nog steeds de noodzakelijke ingrepen vooruitgeschoven blijven worden zodra weer een handvol door de BBB opgehitste agroterroristen met hun trekkers naar het Binnenhof dreigt op te rukken?

Het is hier dat de VVD als hoofdverantwoordelijke om de hoek komt kijken. Want ook de VVD – de partij die al dertig jaar bijna ononderbroken aan de macht is en sinds 2010 bijna ononderbroken het ministerie van Infrastructuur heeft beheerd – heeft jarenlang de gevolgen van de klimaatverandering gebagatelliseerd. Denk aan de manier waarop de VVD indertijd Jetten en Klaver als ‘klimaatdrammers’ ridiculiseerde.

En niet alleen retorisch, maar ook heel concreet heeft de VVD aan de huidige puinhoop fors bijgedragen. De VVD dwong zowel in 2010 als in 2023 een kabinet met de PVV af, en Yesilgöz gaat nog steeds liever met JA21 dan met Pro in zee. De decennialange bezuinigingen op onderhoud van dijken, bruggen en wegen vallen niet los te zien van haar neoliberale kortetermijnideologie: bezuinigen op structureel onderhoud om de vermogensbelasting voor rijken minimaal te houden. ●

Zeeuwse stranden en Brabantse Nederlanders van kleur hier zo v

JACINTO ZIMMERMAN TE MIDDEN VAN SPINSTERS OP DE STRABRECHTSE HEIDE. BEELD: ARJAN VAN WESTEN

Nederlandse recreatiegebieden trekken maar weinig bezoekers met een migratieachtergrond. Hoe kan dat?

● ARJAN VAN WESTEN

Tweede Pinksterdag, een zonovergoten dag in het Noord-Hollandse Driehuisen. Het is druk bij de restaurants en bootjesverhuur De Vriendschap. Druk, met ogenschijnlijk honderd procent witte recreanten. Een homogeen beeld dat deze zomer ook op tal van andere plekken in recreërend Nederland terugkeert. Hoe kan dat? Waar is de recreant

van kleur?

Ondanks de vele onderzoeken naar recreatie en toerisme in Nederland is de etnische samenstelling van bezoekers aan landelijke recreatiegebieden voor zover bekend nooit systematisch in kaart gebracht. Na weken van bezoeken aan recreatiegebieden in juni, juli en augustus dringt zich steeds hetzelfde beeld op. Anders dan in veel steden ogen de Nederlandse buitengebieden nog altijd overwegend wit. Op wandelpaden van Staatsbosbeheer in Brabant, op terrassen in de Noord-Hollandse polders en op de met toeristen drukbezochte

Zeeuwse eilanden zijn bezoekers met een niet-westerse achtergrond slechts sporadisch te zien.

Kiezen Nederlanders met een migratieachtergrond bewust voor andere vormen van vrijetijdsbesteding? Voelen zij zich minder thuis in de traditionele Nederlandse recreatiegebieden? Of laten de vele ondernemers, natuurorganisaties en overheden die met campagnes bezoekers proberen te verleiden hier bewust of onbewust een grote doelgroep liggen?

Schapenscheren

Jacinto Zimmerman verhuisde

begin jaren tachtig van Curaçao naar Eindhoven en is actief in een Eindhovense wijk met een diverse bevolking. Tijdens een bezoek aan de Strabrechtse Heide op een tropische zaterdag eind juni kijkt hij nieuwsgierig naar een demonstratie schapenscheren en neemt enthousiast plaats achter een spinnenwiel. 'Er is een wereld voor me opengegaan,' zegt hij. 'Dit ga ik zeker met mijn burens delen.'

Het prachtige heidegebied ligt op een uurtje fietsafstand van Eindhoven. Toch is Zimmerman er nooit eerder geweest. 'Nog nooit heeft iemand me benaderd hiernaartoe te komen.' Hij wist simpelweg niet van het bestaan. Het steekt hem dat door ondernemers in de recreatieve sector en door

heide: waarom komen we weinig?

‘Alleen maar jonge blonde meiden en jongens in de bediening’

overheden de afwezigheid van mensen van kleur al gauw wordt uitgelegd als ‘ze willen zelf niet’. Zimmerman: ‘Als je geen hand reikt, dan komen we niet.’

Op het terras van het Heidecafé, met een koude cola voor zich, vertelt Zimmerman gepassioneerd over de noodzaak van meer inclusiviteit in de recreatiesector. In het bijzonder pleit hij voor meer zichtbaarheid van de Nederlands-Caribische cultuur. Zo stelde hij in Uden voor om tijdens een traditioneel volksdansfeest ook groepen in Antilliaanse kleding te laten optreden. ‘Nooit meer iets van gehoord. Je stuit dan toch op terughoudendheid.’ Volgens Zimmerman moet de Nederlandse cultuur haar eigen diversiteit veel nadrukkelijker laten zien. Dat geldt ook voor het recreatieaanbod. ‘Zorg ervoor dat bezoekers eigen spullen mee mogen nemen. Nu is het: ik serveer je mijn catering. Ik bepaal hoe jij hier gelukkig mag zijn.’

Zimmerman zou na deze eerste kennismaking graag een busreis voor zijn buurt organiseren naar de Strabrechtse Heide. ‘Langs elkaar heen recreëren is gewoon heel erg. Als je koloniale structuren wilt doorbreken, moet je elkaar ontmoeten.’

‘Niet ingericht op mensen zoals ik’

Sahar Noor boekt regelmatig een vakantiehuisje op het platteland. Hoe vaker ze het deed, hoe meer het haar opviel ‘hoe wit de omgeving is’. Als zelfstandig onderzoeker

geldt ze als expert op het gebied van inclusiviteit en diversiteit. Dat ze op vakantie in de Nederlandse buitengebieden het gebrek aan inclusie en diversiteit moet missen, verbijstert haar en, zo legt ze net voor vakantie in juli aan de telefoon uit, zorgt voor ongemak. ‘Dit is helemaal niet ingericht op mensen zoals ik.’

Om met een niet-westerse achtergrond te gaan recreëren buiten de grote steden, loop je allereerst tegen een aantal praktische zaken aan. Als ervaringsdeskundige vertelt Noor over een all-inclusiveconcept van een Nederlandse hotelketen dat ze in Oost-Nederland drie keer bezocht. ‘De kinderen vonden het geweldig met zo’n zwembad.’ Maar dan de menukaart. ‘Geen halal, geen vegetarische alternatieven zoals een niet-vleesbittergarnituur of alcoholvrij bier of mocktails.’ De keuze van muziek in de horeca op het platteland staat diversiteit volgens Noor goed in de weg. ‘Draai eens wat meer muziek die ik ook op FunX hoor in plaats van alleen maar André Hazes of Snollebollekes.’

Volgens Noor is het geen toeval dat je zo weinig Nederlanders met een migratieachtergrond ziet. Ondernemers hebben daar simpelweg weinig oog voor. ‘Ze hebben voldoende trouwe en loyale klanten.’ Daardoor blijft het aanbod ook weinig afgestemd op mensen met een migratieachtergrond, wat dat patroon volgens haar alleen maar versterkt. ‘Als de sauna zonder bad-

kleding is, dan gaan daar veel mensen niet komen. In veel culturen is dat echt een no-go.’ Noor spreekt regelmatig mensen die best willen, maar zich ‘totaal niet senang voelen’ om een tripje naar het Nederlandse platteland te ondernemen. Doe je dat wel, dan neem je voorzorgsmaatregelen. ‘Neem je eigen eten mee. Dat is dan wel weer heel Hollands,’ lacht ze.

Om de dominantie van de witte Nederlanders in de buitengebieden te doorbreken, zijn volgens haar de ondernemers en de overheden aan zet. ‘Het is de uitdaging voor de meerderheid om in contact te komen met de minderheid en zich daarin te verdiepen.’ Als ze

een folder pakt voor een attractie in het buitengebied, ziet ze daarin vooral blonde mensen figureren. ‘Je ziet nooit een vrouw met hoofddoek.’ Vreemd vindt ze dat, want je negeert zo bijvoorbeeld Nederlan-

‘Je ziet nooit een vrouw met hoofddoek’

JACINTO ZIMMERMAN OP DE STRABRECHTSE HEIDE. BEELD: ARJAN VAN WESTEN

‘Inclusief taalgebruik en beeldmateriaal worden erg onderschat’

ders met een Marokkaanse of Turkse achtergrond die ook gewoon onderdeel van de midden- en hogere klassen zijn. ‘Diversiteit moet je als ondernemer dwingen om anders naar je service en je producten te kijken.’

Dame met Indische achtergrond

Laatst bezochten Noor en haar man een groot strandcafé bij Lisse. ‘Alleen maar jonge blonde meiden en jongens in de bediening.’ En onder de gasten zagen ze ook niemand van kleur. Onwillekeurig vragen ze zich af wat de anderen van hen denken. ‘Het doet iets met je zelfbeeld. Je voelt dat je anders

ONDERZOEKER SAHAR NOOR

bent en daardoor meer ruimte inneemt.’

Noor bezocht een tijd geleden ook een strandhotel op het Zeeuwse Schouwen-Duiveland. Het beeld van nauwelijks mensen van kleur was niet anders dan in de vakantiehuisjes in Noordoost-Nederland. Ze herinnert zich dat in het Zeeuwse hotel achter de balie een dame met een Indische achtergrond stond. Noors dochtertje van toen amper drie jaar oud was het zwarte haar en de bruine huid van de baliemedewerkster ook opgevallen. ‘Hé, mama, die mevrouw lijkt op jou.’ Ze herinnert zich de glimlach van haar dochter. ‘Die herkenbaarheid deed ook wat met haar.’

Ze vindt dan ook dat diversiteit onder personeel meer aandacht verdient. Enthousiast vertelt ze over restaurant A Beautiful Mess in Arnhem. De helft van het personeel woont in een azc. ‘Zo’n concept kun je ook uitrollen naar landelijke gebieden, daar zijn ook azc’s.’ En maak het, adviseert Noor, onderdeel van je marketing. ‘Inclusief taalgebruik en beeldmateriaal worden erg onderschat.’

Noor is weinig optimistisch over het realiseren van meer diversiteit in de buitengebieden van Nederland. De massaliteit waarmee de Nederlanders zonder migratieachtergrond recreëren is daar de oorzaak van. ‘Een hotel dat altijd volgeboekt is met trouwe, terugkerende klanten: waarom zou het zich moeten aanpassen aan

een nieuwe doelgroep!’ Dus stelt Noor met overtuiging: ga als samenleving met urgentie het gesprek aan om meer draagvlak voor inclusiviteit in landelijk Nederland te realiseren.

Kan er bij ondernemers een angst zijn dat, wanneer ze zich meer richten op klanten met een moslimachtergrond, hun oude loyale klanten afhaken? ‘Ja, maar vraag je dan ook af: wil je die klanten dan nog wel? Als de basis van iets niet willen doen uitsluiting van een ander is, moet je je toch afvragen of je überhaupt een moreel kompas hebt.’

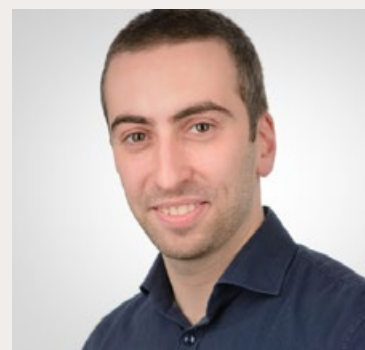
Voor dit verhaal zijn ook verschillende marketingcampagnes van provincies bekeken. Duidelijk is dat culturele diversiteit in campagnes die namen hebben als Gelderse Streken/VisitVeluwe en Je strandt het mooist in Zeeland geen zichtbare rol speelt. Deze toeristische campagnes draaien om rust, gezinnen en natuur. De afgebeelde bezoekers zijn overwegend wit.

Huiverig

Nick Bombaïj, universitair docent marketing aan de Universiteit van Amsterdam, onderzoekt hoe merken zich presenteren, onder meer op het gebied van diversiteit en inclusie. Uit onderzoek dat hij samen met Sadaf Mokarram-Dorri uitvoerde onder Amerikaanse consumenten blijkt dat een grotere representatie van minderheden op sociale media juist leidt tot meer betrokkenheid, zonder dat bestaande doelgroepen afhaken.

Volgens Bombaïj zijn veel organisaties huiverig om hun campagnes diverser te maken uit angst bestaande doelgroepen van zich te vervreemden. Zijn onderzoek laat juist zien dat die vrees meestal ongegrond is. ‘Zeker als je een mix van identiteiten gebruikt, herkent iedereen wel iets waarin hij of zij zich aangesproken voelt. Dan is er geen weerstand.’

Bombaïj heeft geen onderzoek

UNIVERSITAIR DOCENT NICK BOMBAIJ

gedaan naar de Nederlandse markt, laat staan naar de marketing met betrekking tot het trekken van bezoekers naar de buitengebieden. Volgens Bombaïj is er weinig reden om aan te nemen dat provincies bewust een weinig divers beeld neerzetten. Veel waarschijnlijker is het volgens hem dat campagnes vooral het bestaande publiek weerspiegelen. ‘Het is meer een soort van vicieuze cirkel die eigenlijk gewoon een beetje doorbroken moet worden.’

Zeeuwse marketeers

De makers van de campagne Je strandt het mooist in Zeeland laten weten dat inclusiviteit en culturele diversiteit bij de ontwikkeling van hun campagnes nadrukkelijk aandachtspunten zijn. Zij erkennen dat in de huidige campagne geen mensen van kleur te zien zijn en zeggen dat zij bij de verdere ontwikkeling kritisch blijven kijken naar representatie in hun beeldkeuzes. Zij wijzen er bovendien op dat in een eerdere Zeeland-campagne wel diverse rolmodellen waren opgenomen.

Zimmerman heeft nog een tip voor de Zeeuwse marketeers. Hij denkt dat het Zeeuwse slavernijverleden juist kansen biedt om een breder publiek aan te spreken. ‘Laat ook dat verhaal zien. Dan herkennen meer mensen zich erin en voelen ze zich eerder uitgenodigd om er een dag naar Zeeland te gaan.’ ●

AHLAM BENALI

Journalist en publicist

Ceuta en Melilla: Marokkaanse jongeren willen een waardig bestaan

Ik zit met mijn voeten in het water en ik kijk uit over de Middellandse Zee. Dezelfde zee waardoor een paar weken geleden tienduizenden mensen naar de Spaanse enclaves Ceuta en Melilla waadden en zwommen, en waarin velen verdronken. Ik vraag me af hoeveel verhalen dit water eigenlijk draagt. En hoeveel dromen, angst en wanhoop hieronder liggen.

In mijn eigen regio zijn bijna alle jongeren en jonge volwassenen weg. De straten liggen er verlaten bij, alsof de toekomst zelf is vertrokken. Wie er nog rondloopt, heeft het nergens anders meer over dan welke route ze moeten nemen.

Eind juli staken bij Ceuta rond de vijftigduizend mensen de grens over. Het bleef niet alleen bij Ceuta, maar ook in Melilla, bij de grensovergang Beni Ansar. Daar liep het dagenlang uit de hand. Twee steden, dezelfde zee met dezelfde wanhoop.

De dag erna zag ik met mijn eigen ogen hoe tientallen jongeren en zelfs kleine kinderen in Beni Ansar op blote voeten, enkel in een natte zwembroek, uitgeput op de grond zaten. Daar sprak ik met Ayoub. Hij is zestien jaar oud en komt uit Tinghir. Hij had de

dag ervoor de oversteek gewaagd en werd weer uitgezet nadat hij kort in Melilla was geweest. Ik vroeg hem waarom hij zijn leven waagde voor die overkant. 'Ik ben niet op zoek naar eten, of naar wat dan ook. Ik ben op zoek naar mijn karama', zei hij.

Ayoub zoekt waardigheid. Gewoon de erkenning dat hij bestaat en recht heeft op zorg, onderwijs en een toekomst. Karama, hetzelfde woord dat een jaar eerder al duizenden jonge Marokkanen op straat scandeerden, en waarvoor Nasser Zefzafi twintig jaar cel kreeg.

Terwijl Ayoub hier in deze zee zijn leven waagde, verschenen er op sociale media al snel cynische en neerbuigende berichten. Geschreven door mensen die schijnbaar vergeten zijn dat hun eigen voorouders ooit precies diezelfde overtocht hebben gemaakt. Nu ze zelf een waardig leven leiden, kijken ze jammer genoeg neer op wie hiernaar op zoek is. Iemand zei zelfs dat opgeleide jongeren toch gewoon in Canada kunnen solliciteren, en bevestigde daarmee zonder het te beseffen precies het probleem. Onderwijs is hier een privilege, en zelfs met een diploma op zak vertrekken velen alsnog. Want een goede opleiding opent hier name-

lijk geen deuren zonder de juiste naam of de juiste contacten.

Maar waarom moet een waardig leven eigenlijk alleen in Canada of ergens ver van hier te vinden zijn en niet gewoon in eigen land? Stel dat mijn voorouders nooit waren vertrokken en hier een waardig leven hadden, dan was ik hier gewoon thuis en nooit in Europa geboren. Ik had nooit tussen twee werelden hoeven leven.

De cijfers geven Ayoub gelijk. Een gemiddelde Marokkaan geniet volgens het HDI-rapport van de VN slechts 6,2 jaar onderwijs en daarmee staat Marokko wereldwijd op de schadelijk lage 120e plaats. Het land kampt ook met een tekort van tienduizenden artsen. In delen van het binnenland is er nog geen één arts per duizend inwoners. Word je ziek en heb je geen geld op zak, dan is zorg geen grondrecht maar een doodsvonnis.

En hoe gek is het eigenlijk dat ik als Riffijnse Nederlandse tijdens mijn vakantie in Marokko gewoon mijn Nederlandse paspoort kan pakken en binnen een halfuur de grens over kan rijden naar Melilla voor de beste zorg zodra ik ziek word. Voor Ayoub en voor mijn eigen familie hier in het land is diezelfde zorg onbe-

reikbaar.

De publieke opinie probeert ook wat er in deze zee gebeurde steeds weg te zetten als een geopolitiek spel. Steeds hetzelfde excuus over een zionistisch complot of een geheime buitenlandse macht die het land wil destabiliseren. Geloof me, daarvoor is echt geen geheime agenda nodig, alleen een systeem dat weigert in zijn eigen kinderen te investeren. En er is maar één vraag die niemand hardop durft te stellen: waarom vertrekken er zoveel zodra ze ook maar de kleinste kans zien? Dat zegt niets over een complot, maar alles over dit regime en zijn beleid. En iedereen die deze vraag negeert met een complot, redt het regime en laat Ayoub opnieuw in de steek.

Ik kijk nog een keer uit over de zee, die nu ook Ayoub's verhaal draagt. Zestien jaar oud en toch oud genoeg om te weten dat blijven geen optie meer is. Niet verwend of lui, en al helemaal geen hype waarin hij meeding. Maar gewoon een jongen die zijn karama nergens anders meer kon vinden dan in de zee zelf. Over een paar weken vlieg ik terug naar Nederland en laat ik het land achter. Zeker niet als vakantiebestemming, maar als een land vol verdronken dromen. ●

Waarom gaat links niet de straat op Het dK-panel reageert

Schrijver en activist Joris Luyendijk zei in de podcast BOOS dat links volgens hem te weinig aandacht heeft voor Oekraïne, dat door Rusland wordt aangevallen. Waarom gaan linkse mensen niet de straat op om Oekraïne te steunen?

● TAYFUN BALCIK

Jakob de Jonge,
kunstenaar

'Dit is een heel interessante vraag. Ik zou er ook een kanttekening bij willen plaatsen. Want 'nominaal' links – links in naam, maar in feite liberaal: Pro, D66, CU – is wél pro-Oekraïne. Zij gingen in het begin van de oorlog ook de straat op. Maar 'echt' links inderdaad niet. Dit heeft meerdere oorzaken, denk ik:

- Traditioneel links is principieel tegen oorlog. Ten aanzien van Oekraïne denkt Nederland, in NAVO-verband, dat oorlog voeren tegen Rusland de oplossing is. Dat is wat mij betreft, en vanuit links-pacifistisch standpunt,

waanzin. Wij geloven in diplomatie en dialoog en in het bouwen aan een vreedzame toekomst. Daarin past geen militaire escalatie. Oorlog is een roekeloze verkwisting van mensenlevens en geld en het is een illusie dat de 'verschillen van mening' met Rusland op het slagveld kunnen worden opgelost.

- De oorlogsretoriek van de regering is hypocriet. Het verhaal is dat we Oekraïne moeten helpen tegen de Russische agressie. Maar we zien tegelijkertijd dat NL politieke en economische steun verleent aan Israël, dat al jaren bezig is een genocide uit te voeren in Gaza, de West Bank en Libanon en bovendien agressie pleegt tegen Iran, Syrië, Jemen et cetera. Deze dubbele moraal maakt linkse mensen niet warm voor de oorlog tegen Rusland. Een groot deel van de wapens voor de oorlog met Rusland gaan we kopen bij de VS en Israël: twee neofascistische staten en twee van de grootste schenders van mensenrechten van deze tijd.

BEWONERS STAAN OP DE BALKONS VAN EEN WOONGEBOUW IN KIEV DAT ZWAAR BESCHADIGD RAAKTE DOOR EEN RUSSISCHE AANVAL.
BEELD: VLADYSLAV MUSHIENKO/AFP

'De dubbele moraal van de Nederlandse regering maakt linkse mensen niet warm voor de oorlog tegen Rusland'

- De Oekraïne-oorlog is een NAVO-project. Geen enkel links persoon vertrouwt de NAVO vanwege de gewelddadige koloniale avonturen in Joegoslavië, Libië en Afghanistan. De NAVO is niet voor vrede, maar het agressieve verlengstuk van Amerikaans imperialisme en het verdienmodel van de Amerikaanse militaire industrie.
- De oorlogsvoorbereidingen met Rusland slopen zorg, onderwijs en sociale zekerheid. Tussen 2020 en 2030 zal NL bij benadering 250 miljard uitgeven aan wapens, oefenterreinen, militair

materieel en een enorme uitbreiding van het leger. Dat geld moet ergens vandaan komen.

- Het wetsvoorstel Wet op de Defensiegereedheid gebruikt de oorlog in Oekraïne om het leger veel macht en middelen te geven om onze kinderen te werven voor de loopgraven. Als de wet wordt goedgekeurd door het parlement, krijgt het leger alle macht om natuur en leefomgeving naast zich neer te leggen, onze meest persoonlijke data te verzamelen en te delen met inlichtingendiensten en zelfs buitenlandse mogendheden.' ●

op voor Oekraïne?

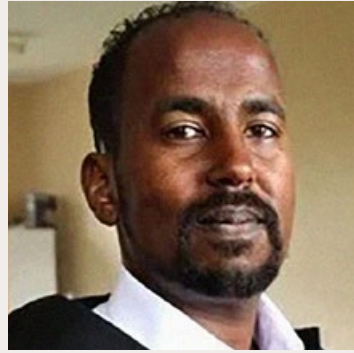
Mostafa Hilali,
militair

‘Links gaat de straat niet op voor Oekraïne omdat het niet hoeft. Overigens hoeft niemand de straat op voor Oekraïne, ongeacht wat Joris Luyendijk zegt. Demonstreren doe je namelijk om solidariteit te tonen en druk uit te oefenen. Solidariteit met Oekraïne is er, ontzettend veel zelfs. Ook vier jaar later zie je overall Oekraïense vlaggen en staan nieuws en sociale media vol met verhalen over Oekraïne. Die solidariteit blijkt ook uit de manier waarop Nederlanders hun woningen, werk en armen openen voor Oekraïense vluchtelingen. Om solidariteit te tonen, hoef je dus niet de straat op. Ook is het niet nodig om druk uit te oefenen. Rusland is de agres-

‘Solidariteit
met Oekraïne
is er, ontzettend
veel zelfs’

sor en dat land ligt niet wakker van demonstranten tegen de illegale aanvallen op Oekraïne. Demonstreren tegen de Oekraïense regering is evenmin nodig, want die blijft zich verzetten tegen de Russische aanvallen. Ook demonstreren tegen de Nederlandse regering is niet nodig, aangezien Nederland een zeer actieve bijdrage levert aan de ondersteuning van Oekraïne met middelen en trainingen.

Dus waarom en waartegen zouden we gaan demonstreren? Van mensen eisen dat ze voor Oekraïne demonstreren, is zinloos en zal niets veranderen. Dat hoeft ook niet, want dit conflict is niet vergeten en we hebben de wil om het verschil te maken. Iets wat niet vanzelfsprekend is, gezien onze houding tegenover andere conflicten.’ ●

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

‘Ik denk wel degelijk dat links demonstreert voor Oekraïne, alleen is dat misschien wat minder zichtbaar. Ik ken heel wat linkse mensen die Oekraïne steunen. Door de grote steun die er vanuit links ook voor Gaza is, is Oekraïne misschien wat ondergesneeuwd geraakt, maar de steun voor Oekraïne is er zeker. Ik wil

‘De steun
voor Oekraïne
is er zeker’

de twee conflicten overigens niet met elkaar vergelijken. Wat daar gebeurt, is in beide gevallen verschrikkelijk. Hopelijk komt er aan beide oorlogen snel een einde. Oorlog is nergens goed voor. Ik ben zelf ooit als vluchteling hier gekomen vanwege een burgeroorlog. De naweën daarvan voel ik nog steeds en ik wens dat niemand toe.’ ●

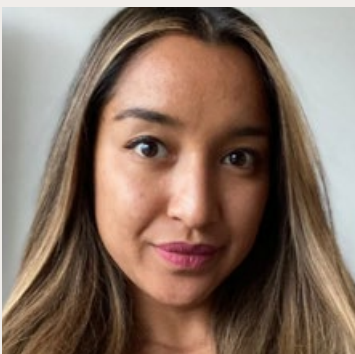

Yunus Kaplan,
docent

‘Oekraïne is geen linkse zaak. Het gaat over oorlog, vrijheid, Europa en over een land dat niet door Rusland opgeslokt wil worden. Dat er minder grote demonstraties zijn, betekent volgens mij niet dat er geen betrokkenheid is. Voor Oekraïne is vanaf het begin veel aandacht geweest. In de media, in de politiek, bij hulpacties, bij mensen die geld gaven, spullen inzamelden of vluchtelingen opvingen. Dat is geen stilte. Misschien zit het

‘Demonstraties
ontstaan vaak als
mensen vinden dat
hun eigen regering
wegkijkt’

verschil erin dat Nederland Oekraïne officieel steunt. Demonstraties ontstaan vaak als mensen vinden dat hun eigen regering weggijkt. Bij Oekraïne ligt dat anders. Je mag links daar best op aanspreken. Maar doe niet alsof afwezigheid op straat hetzelfde is als onverschilligheid.’ ●

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘Het geweld dat Oekraïne meemaakt, is niet goed te praten en

verdient ook protest, zoals dat er gelukkig ook is. Maar het verschil in opvang, steun en begrip voor Oekraïne en bijvoorbeeld Gaza is ongelooflijk groot. Daarom kan ik me voorstellen dat mensen meer van zich laten horen voor een gebied waar veel minder steun en begrip voor is, zoals Gaza. Overigens zie ik ook geen rechtse massa's de straat op gaan voor Oekraïne. Zij komen eerder in actie voor rechtse belangen, vaak rond onderwerpen van meer nationalistische aard, zoals anti-azc-demonstraties.’ ●

Opnieuw pakt Turkije een religieuze regering niet steunt

Waarom werd Alihan Kuris, de leider van de Süleymanci-beweging, opgepakt? Ook tientallen mensen om hem heen werden gearresteerd. Binnen de religieuze gemeenschap zijn de zorgen groot.

● TAYFUN BALCIK

Minder dan twee jaar voor de cruciale presidentsverkiezingen in Turkije lijkt het Turkse Openbaar Ministerie nieuwe zondebokken te hebben gevonden om het Turkse volk massaal te mobiliseren voor het Erdogan-regime. Sinds de arrestatie van de religieuze leider van de Süleymanci-beweging, Alihan Kuris, op verdenking van het leiden van een 'crimineel netwerk', kan iedere Turk die zich kritisch uitlaat over de arrestatie van Kuris de politie voor zijn deur verwachten. Dat ondervond ook Alparslan Kuytul, de religieuze leider van de Furkan-stichting.

Leden van de sterk naar binnen gekeerde Süleymanci-beweging, die zelden of nooit in de openbaarheid treden en ook niet beschikken over eigen mediakanalen, zijn bedroefd, maar reageren gelaten. 'Ook dit moeten we als het lot beschouwen dat ons is toebedeeld door Allah', duidt een anonieme kenner (naam bij de redactie bekend) van de Süleymanci-beweging de houding van de Süleymancılar.

Sinds 13 augustus, toen Alihan Kuris van de Süleymanci-beweging werd opgepakt, voltrekt zich binnen de beweging echter een stille ramp. Mensen zijn bang voor wat er mogelijk nog komen gaat. Bij de arrestatie van Kuris en nog eens 31 andere aan hem gelieerde personen werd ook meteen bekendgemaakt dat 32 miljoenenbedrijven onder curatele zijn gesteld.

Hoewel het Turkse OM er alles aan doet om de operatie te presenteren als het oprullen van een 'crimineel netwerk' rondom Alihan Kuris, wordt vanuit Erdogan-gelieerde mediakanalen, zoals *Yeni Şafak* en *En Son Haber*, al dreigende taal geuit richting de gehele beweging. Tien jaar na de dood van de voormalige leider van de beweging, Ahmet Arif Denizolgun, is zijn graf heropend vanwege beweringen dat hij zou zijn vermoord en dat Alihan Kuris vervolgens op die manier tot nieuwe leider zou zijn

'Mensen zijn bang voor wat er mogelijk nog komen gaat'

gemaakt. Daarnaast zijn er nog veel meer beschuldigingen, onder meer van witwassen en belastingfraude.

Niet loyaal aan AKP

'De leerlingen van Süleyman Hilmi Tunahan vormen een religieuze gemeenschap, maar het is een gemeenschap die de regering niet steunt. Daarom wordt deze operatie uitgevoerd', zei Alparslan Kuytul van de Furkan-stichting vorige week. Hij lijkt daarmee tot de kern van de zaak te komen, namelijk het feit dat de Süleymancılar zich niet loyaal gedragen aan het AKP-regime (in het verleden werd zelfs een stemadvies voor de seculiere CHP gegeven), en trok meteen de

aandacht van de staat.

De hoofdadviseur van het presidentiële paleis, Oktay Saral, plaatste daarop vrijwel meteen via zijn sociale media-account een dreigend bericht (dat hij later weer heeft verwijderd): 'Ook jouw tijd is bijna gekomen, Kuytul! Je hebt blijkbaar niets geleerd.'

Niet veel later werd Kuytul samen met zijn vrouw in zijn eigen woonkamer gearresteerd. Daarvan zijn opmerkelijke beelden naar buiten gekomen. Bij zijn arrestatie maakt Kuytul bijvoorbeeld bezwaar tegen de omschrijving 'opgepakt als voortvluchtige'.

Hij is het daar niet mee eens en wil dat het politiedocument wordt gewijzigd. 'Jullie houden mij aan in mijn eigen woning, ik vlucht nergens heen. Dit moeten jullie rechtzetten', zegt hij tegen de agenten, die daar zichtbaar geïrriteerd op reageren, maar wel een wijziging aanbrengen. Op sociale media, maar ook op oppositiekkanalen, wordt Kuytul geprezen om zijn onbevreesde houding.

Weinig steun

De steun voor Kuytul en de Süleymanci-beweging is voornamelijk marginaal. De Turkse staat, die zich onder het Erdogan-regime heeft vereenzelvigd met de Grijsse Wolven en tegelijkertijd lijkt toe te werken naar een vredesproces met de Koerdische beweging, valt hen aan. Van linkse en seculiere groepen hoeven de religieuze Süleymancılar evenmin solidariteit te verwachten. Zij zijn doorgaans voorstander van een strikte scheiding van moskee en staat en in sommige, meer extreme gevallen zelfs van de volledige opheffing van religie. Dan blijven er dus eigenlijk alleen de eigen leden, de

Süleymancılar, over voor steun en toeverlaat.

De anonieme kenner van de beweging vertelt aan *de Kanttekening* dat er veel verdriet heerst. Ook verwacht hij niet dat deze operatie binnen een paar maanden voorbij zal zijn. Hij heeft weinig vertrouwen in de Turkse staat, die hij als 'dictatoriaal' beschouwt. Vanuit de beweging zou het opzoeken van de

'Vanuit de beweging zou het opzoeken van de media worden afgeraden'

media worden afgeraden. 'Het enige wat ze doen, is hun lot accepteren en deze plaag beschouwen als het lot van de voorzienigheid.'

Toch wordt in de media wel degelijk gespeculeerd over de redenen achter de aanval op de Süleymanci-beweging. Journalist Yildiray Ogur heeft op het online medium *Serbestiyet* een lange analyse geschreven over de politieke intriges binnen de Süleymanci-beweging.

'De Süleymanci-gemeenschap staat vandaag de dag alleen en onbeschermd tegenover de staat. De operatie, waarbij zware beschuldigingen niet ter discussie worden gesteld, laat zien dat oude staatsreflexen tegen religieuze gemeenschappen terugkeren met nieuwe actoren', stelt hij.

Vervolgens geeft hij een

ieuze beweging aan die de

ALIHAN KURIS (L.) EN ALPARSLAN KUYTUL, BEIDEN OPGEPAKT DOOR DE TURKSE AUTORITEITEN

**‘We hebben
de oude versie
van deze film al
gezien’**

beknopte geschiedenis van de politieke partijen die de Süleymancı-beweging heeft gesteund. Tot ongeveer de opkomst van de AKP rond 2000 steunden de *Süleymancılar* conservatieve groeperingen. Met de opkomst van Erdogan vond er echter een splitting plaats binnen de Süleymancı-beweging.

Na de dood van Kemal Kacar in

2000 kwam Ahmet Arif Denizolgun naar voren als de nieuwe leider, die afstand hield van de AKP. Zijn broer, Mehmet Beyazit Denizolgun, werd juist parlementair voor de AKP.

Ogur suggereert dat vanuit dit oude schisma, dat sinds 2016 zou zijn voortgezet als een machtsstrijd tussen Alihan Kuris en Mehmet Beyazit Denizolgun, een interne strijd om de macht binnen de Süleymancı-beweging wordt opgehitst. Volgens de anonieme kenner zou Mehmet Beyazit slechts vijf procent van de Süleymancı-beweging achter zich hebben.

Sommige Erdogan-kanalen beweren zelfs dat de zaak tegen de Süleymancı-beweging ook gevolgen zal hebben voor de seculiere machtsstrijd tussen Özgür Özel en Kemal Kılıçdaroglu en dat Özel daarvan de gevolgen zal ondervinden.

De Süleymancı-kenner meldt dat weinig media in Turkije een

goed beeld schetsen van wat er is gebeurd. ‘Alleen media die aan Gülen-sympathisanten gelieerd zijn, zijn betrouwbaar. Per slot van rekening zijn zij ook van de ezel gevallen en hebben zij dit allemaal meegemaakt’, zegt hij.

Als eveneens vervolgde religieuze gemeenschap klopt het dat Gülen-sympathisanten zich roeren over de lotgevallen van de *Süleymancılar*. ‘We hebben de oude versie van deze film al gezien’, merkt Gülen-sympathisant Ahmet Kurucan op TR724 op. ‘We hebben zelfs de figuranten, het scenario, het decor en zelfs de camerastandpunten uit ons hoofd geleerd. Er duikt een religieuze organisatie op die de machthebbers niet bevalt. Eerst wordt er een bepaald discours over haar gecreëerd. Vervolgens wordt ze van een naam voorzien. Daarna wordt ze gecriminaliseerd. Vervolgens richt men zich op de financiële middelen. Bedrijven, verenigingen, stichtin-

gen. En op een ochtend wordt er op de deuren geklopt’, aldus Kurucan.

De pro-Koerdische DEM-parlementair Ömer Faruk Gergerlioglu, die het vaak opneemt voor gülenisten, lijkt ook al te weten waar de aanval op de *Süleymancılar* gaat eindigen. ‘Blijkbaar heeft iedereen een zondebok gevonden. Ze zeggen al jarenlang “FETÖ”. Nu zullen ze zeker nieuwe terroristische organisaties verzinnen... Van de leerlingen van Süleyman Hilmi Tunahan maken ze “SÜTÖ”, en van Alparslan Kuytul waarschijnlijk “KÜTÖ” ... Moeten we lachen of huilen om deze situatie? Het is een schandalige vertoning.’

En Son Haber introduceert bij de melding van de arrestatie van de broer van Alihan Kuris, Hilmi Tuna Kuris, in ieder geval een andere term: Alihan Kuris Suç Örgütü, criminele organisatie Alihan Kuris. Wordt dat straks AKSÖ? •

Waarom Indonesische vrouwen partner kiezen

Indonesische vrouwen kiezen relatief vaak voor een witte partner. Nabila Adhani en Khairi Fajriyah vertellen waarom zij die keuze maakten en met welke stigma's ze te maken krijgen.

● FITRIA JELYTA

Ik had niet per se de intentie om met een Nederlandse man te trouwen toen ik naar Nederland vertrok, maar het is gebeurd en het bevalt me wel', vertelt Nabila Adhani (34). Vijf jaar geleden kwam ze aan in Nederland om in de zorg te werken. Na een opleiding tot verpleegkundige te hebben afgerond, ging ze aan de slag bij verschillende ouderenzorgorganisaties. Het leven in Nederland beviel haar goed, waardoor ze besloot voor langere tijd te blijven. Vlak daarna ontmoette ze haar Nederlandse echtgenoot via een datingapp.

Adhani behoort tot ruim 350.000 mensen in Nederland met een Indonesische migratieachtergrond. Binnen deze herkomstgroep is 90 procent van de huwelijken een gemengd huwelijk, waarbij leden van deze groep

met een partner trouwen buiten de eigen culturele groep. Volgens Loving Day, een stichting die zich inzet voor meer zichtbaarheid van gemengde relaties en huwelijken, zouden Indonesische vrouwen vaker dan Indonesische mannen een huwelijk sluiten met een Nederlandse partner. De stichting ziet in de cijfers van het CBS dat er geen onderscheid is gemaakt tussen Indonesische vrouwen zoals Adhani, die nog niet zo lang geleden uit Indonesië zijn geëmigreerd, en vrouwen met een Indische achtergrond die vanwege het koloniale verleden al langer geworteld zijn in de Nederlandse samenleving.

Ook in Jakarta ziet het officiële bevolkings- en burgerlijke-standbureau dat Indonesische vrouwen vaker dan Indonesische mannen voor een witte partner kiezen. Het grootste aantal geregistreerde gemengde huwelijken tussen 2020 en 2025 was dat van Indonesische vrouwen en Amerikaanse mannen. Een content creator in Jakarta zag de vraag naar een witte partner – 'orang bule' –

'Hoe witter je huid, hoe mooier je wordt gevonden'

onder Indonesische vrouwen toenemen en richtte vorig jaar een datingbureau op speciaal voor deze vrouwen.

Hedendaagse stereotypen

Adhani merkt in haar directe omgeving dat er onder Indonesische vrouwen veel vraag is naar een partner uit Europa of de Verenigde Staten. Een aantal van haar vriendinnen in Indonesië nam al contact op voor haar advies als ervaringsdeskundige. 'In Indonesië bestaat nog altijd het vertekende beeld dat het beter is voor je nageslacht wanneer je met een Europese of Amerikaanse man trouwt', zegt zij. 'Niet alleen omdat mensen denken dat die mannen meer te besteden hebben, maar ook omdat ze wit zijn en denken dat hun kinderen er dan mooier uit zullen zien dan wanneer ze met een bruine Indonesische man zouden trouwen.' Adhani denkt

'Deze stereotypen zeggen vooral veel over hoe er in Indonesië wordt gedacht over vrouwen'

dat dit een duidelijk voorbeeld is van hoe stereotypen uit het koloniale verleden nooit zijn opgehouden te bestaan.

Zelf heeft ze ook te maken gehad met stigma's die ze vooral van vrienden en familie in Indonesië hoort. 'Ze denken dat ik door mijn man word gebruikt of dat ik alleen maar met hem ben vanwege geld en status. Het zijn altijd aannames met een negatieve ondertoon die op mij als

...vaker voor een witte

BALINESE VROUWEN UIT DE KUSTPLAATS JIMBARAN MAKEN EEN SELFIE. FOTO: SONNY TUMBELAKA/AFP

Indonesische vrouw zijn gericht.'

Dat beaamt Khairi Fajriyah (33). Ze is pas drie maanden in Nederland en heeft al twee jaar een relatie met een Nederlandse man die ze via Adhani leerde kennen. 'Sommige mensen in Indonesië vinden ook dat witte mannen alleen maar een relatie willen met 'lelijke' Indonesische vrouwen', vertelt ze. 'Dan zeggen ze: waarom trouwen die witte mannen toch alleen maar met

vrouwen die eruitzien alsof ze hun huishoudhulp kunnen zijn, en niet met mooie Indonesische vrouwen?'

Volgens Fajriyah gaan de stereotypen vooral over vrouwen die niet voldoen aan Indonesische schoonheidsidealen. 'Die willen juist heel erg lijken op witte mensen, want hoe witter je huid, hoe mooier je wordt gevonden', zegt zij. 'Maar de meeste vrouwen in Indonesië zijn helemaal niet wit,

dus dan is de kans groter dat een witte man met een doorsnee Indonesische vrouw trouwt die geen witte huid heeft.'

De stereotypen over het Indonesische schoonheidsideaal hebben haar in het verleden gekwetst, vertelt Fajriyah. 'Het heeft me lange tijd gekost voordat ik weer zelfvertrouwen had en mezelf mooi begon te vinden', zegt zij. 'Maar deze stereotypen zeggen vooral veel over hoe er in Indone-

sië wordt gedacht over vrouwen en over vrouwen die een relatie aangaan met witte mannen.' In Nederland ervaren zowel Fajriyah als Adhani de stigma's niet. 'Hier is het prima dat mensen buiten hun eigen cultuur trouwen. Ik voel alleen maar liefde van mijn Nederlandse schoonfamilie', zegt Fajriyah.

Onderdanig

Voor Fajriyah was het een

bewuste keuze om een relatie aan te gaan met een Nederlandse man. 'Ik ben nog niet zo lang samen met mijn huidige vriend, maar ik ben gelukkiger dan ik ooit was toen ik een relatie had met een Indonesische man.' Een van haar ex-partners zou door zijn moeder zijn geïnstrueerd om hun relatie te beëindigen, omdat Fajriyah een hogere opleiding had genoten dan haar zoon. 'Zijn

mijn relaties met Indonesische mannen die mijn ogen hadden geopend. Ik wilde een levenspartner uit een andere cultuur dan de mijne.' Adhani groeide op in Jakarta met een Oost-Javaanse moeder. Haar vader komt van het Indonesische eiland Sumatra. 'Mijn moeder leeft niet meer, maar mijn vader nog wel. Daar heb ik helaas geen goede band mee.'

'Ik wilde een levenspartner uit een andere cultuur'

moeder zei dat dat uiteindelijk niet goed was voor haar zoon – mijn voormalige vriend – omdat ze vond dat ik vanwege mijn opleiding te dominant zou zijn als ik zijn echtgenote was.'

Volgens Fajriyah zijn huwelijken in Indonesië ingewikkeld, omdat het niet alleen gaat om twee verschillende mensen die hun levens willen delen, maar ook om twee verschillende families met vaak verschillende culturen. 'Vaak word je dan geacht om de belangen van je familie voorop te stellen en mee te laten wegen in je partnerkeuze', zegt ze. 'Daarnaast zijn we in Indonesië veel minder bezig met vrouwenrechten in het gezinsleven dan in Europa.' Dat stelt ook Adhani.

'Voordat ik mijn man leerde kennen, had ik ook een relatie met een witte man. Maar daarvoor had ik alleen maar Indonesische mannen gedatet', zegt Adhani. 'Uiteindelijk waren het

Als kind zag ze dat er geen gehoor werd gegeven aan de behoeften van haar moeder. Haar ouders leefden volgens een traditionele rolverdeling, waarin er volgens haar geen plek was voor een vrouw die iets anders wilde doen met haar leven dan enkel de zorg voor het gezin. Volgens Adhani zouden haar moeder en de meeste Indonesische vrouwen die ze kende door hun mannen verantwoordelijk worden gehouden voor alle huishoudelijke taken. Zelfs wanneer de mannen niet de kostwinner zijn. 'Ik denk dat mijn vader voor mij het eerste echte voorbeeld was van de traditionele Indonesische man en een voorbeeld van hoe vreselijk patriarchaal onze culturen nog zijn.'

Verwachtingspatronen doorbreken

De ervaringen die ze op latere leeftijd met mannen had opge-

daan, kwamen overeen met wat ze zag in het huwelijk van haar ouders. 'Ik wil zeker niet iedereen over één kam scheren. Niet alle Indonesische mannen zijn zo, maar ik durf wel met zekerheid te stellen dat de meesten zijn zoals mijn vader en de mannen met wie ik een relatie had', zegt ze. 'Ze verwachten dat een vrouw zich onderdanig opstelt tegenover haar man. Dat ze haar man nooit zal weigeren wanneer hij om seks vraagt. En dat ze al haar behoeften links laat liggen om haar gezin voorop te stellen.'

Pas later, toen ze naar Nederland emigreerde, besepte ze dat het ook anders kon. Haar ogen werden geopend op het moment dat ze op bezoek ging bij Indonesische vriendinnen die al langer in Nederland wonen. 'Deze vrouwen waren niet allemaal getrouwd met een witte man. Er waren ook Indonesische vrouwen die met Indonesische man-

Europa leven, waar veel meer sprake is van gedeelde verantwoordelijkheid in het huishouden. Anders dan in Indonesië zijn er in Nederland meer huishoudens met twee inkomens, denkt ze. Door drukke banen en hoge kosten van levensonderhoud is er vaak ook geen geld voor huishoudelijke hulp, die in Indonesië volgens haar vaker wordt ingezet. 'Dat heeft blijkbaar invloed op Indonesische mannen die langer in Nederland wonen vanwege werk en studie', zegt ze. 'Ik zie dat vooral in kringen van hoogopgeleide mensen. Dan zijn ze gelukkig samen, omdat ze alle lasten delen.'

'Dat is denk ik uiteindelijk waar het om draait', zegt Fajriyah. 'Een gelijkwaardige relatie. En daar heb ik uiteindelijk meer kans op wanneer ik met een witte man ben dan wanneer ik een relatie aanga met een Indonesische man in Indonesië.'

'Dat is denk ik uiteindelijk waar het om draait', zegt Fajriyah. 'Een gelijkwaardige relatie'

nen waren getrouwd die al langer in Europa leefden', vertelt ze. 'Maar die gedroegen zich niet als Indonesische mannen die in Indonesië wonen. Ik zag bijvoorbeeld dat ze wel allerlei huishoudelijke taken op zich namen, zoals koken en de afwas doen.'

Adhani denkt dat het te maken heeft met hoe mensen in

'Maar het is niet zo dat ik Indonesische vrouwen per se aanraad om met een witte man te trouwen', vult Adhani aan. 'De stigma's zijn er nog altijd. En dan heb je ook nog grote culturele verschillen en taalbarrières die je moet overbruggen in je huwelijk. Dat is niet voor iedereen weggelegd.' •

Grote zorgen over Palestijnse vrouwen in Israëlische gevangenissen

Palestijnse vrouwen die vastzitten in Israëlische gevangenissen worden 'onmenselijk behandeld' en lopen groot risico, waarschuwen hulporganisaties. 'De laatste keer dat ik vastzat, ben ik zestig kilo afgevallen.'

● KAJA BOUMAN

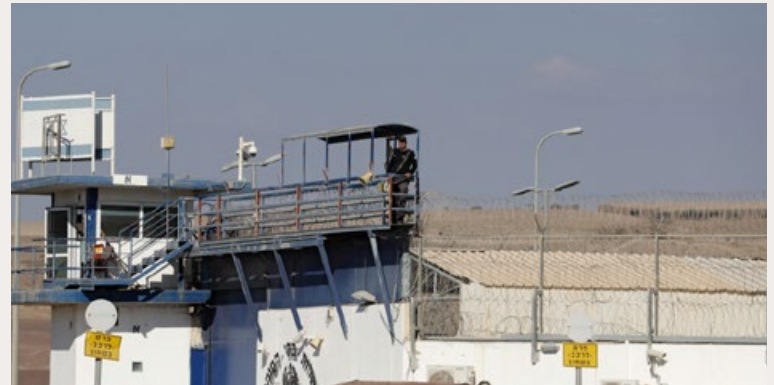
Het had een vrolijke tijd moeten zijn voor Dana Joudah (35); het is 18 april en ze heeft net te horen gekregen dat ze zwanger is. Maar nog voor ze het nieuws kan vieren, vallen Israëlische militairen haar huis binnen in de Palestijnse stad Nablus op de bezette Westelijke Jordaanoever.

Joudah, die op dat moment nog een zwakke gezondheid heeft door een recente maagverkleining, wordt gearresteerd en meegenomen naar een Israëliisch detentiecentrum. Daar valt ze meermaals flauw en raakt ze gedehydrateerd. Volgens de familie van Joudah kreeg de zwangere vrouw weinig medische zorg in de gevangenis. 'Ze moet op de grond slapen in overvolle, koude cellen. Andere gevangenen proberen haar te steunen, omdat ze zwanger is, door hun kleine porties eten te delen', vertelt de moeder van Joudah aan nieuws-site *Middle East Eye*.

Inmiddels is Joudah vijf maanden zwanger. Ze zit nog steeds vast, nu in de Damon-gevangenis in het noorden van Israël. Ze wordt vastgehouden onder administratieve detentie, wat betekent dat er geen officiële aanklacht is en dus ook geen rechtszaak. Administratieve detentie duurt in eerste instantie zes maanden, maar kan onbeperkt worden verlengd. Palestijnen in dit soort detentie kunnen dus in feite voor onbepaalde tijd worden vastgehouden.

Zware omstandigheden

Joudah is één van de drie zwangere vrouwen in de Damon-gevangenis. Palestijnse hulporganisaties trekken daarom aan de bel, onder meer vanwege de gezondheidsrisico's die de drie zwangere gevangenen lopen. Volgens de Palestinian Prisoner's Society en het Palestinian Center for Prisoner Advocacy krijgen de vrouwen te maken met 'zware omstandigheden, ongeëvenaarde isolatie en denigrerende behandeling.' De organisaties roepen op de

EEN WACHTTOREN VAN DE ZWAARBEVEILIGDE GILBOA-GEVANGENIS IN NOORD-ISRAËL. BEELD: AHMAD GHARABLI/AFP

kilo afgevallen. In de gevangenis krijg je te maken met mishandeling, uithongering, isolatie en het onthouden van familiebezoek.'

Het Rode Kruis, andere hulporganisaties en familieleden van gevangenen hebben inderdaad geen toegang tot de Israëlische

'In de gevangenis krijg je te maken met mishandeling, uithongering, isolatie en het onthouden van familiebezoek'

vrouwen per direct vrij te laten.

Ook Amina al-Taweel zit vast in de Damon gevangenis. Ze is vier maanden zwanger en in bijzijn van haar vier kinderen en man werd ze op 18 maart gearresteerd. Haar man, Ali Shawahneh, maakt zich grote zorgen om haar gezondheid. 'Bij eerdere zwangerschappen had ze het vooral in het begin zwaar; ze heeft zorg nodig die duidelijk niet beschikbaar is in de gevangenis', zegt hij tegen *Middle East Eye*.

Shawahneh heeft zelf ook vastgezeten in Israëlische gevangenissen en zegt te weten hoe moeilijk de omstandigheden zijn. 'De laatste keer dat ik vastzat, ben ik zestig

gevangenen waar Palestijnen worden vastgehouden. Alleen advocaten mogen nog naar binnen, maar zelfs die bezoeken vinden niet vaak plaats: 'Afspraken worden vaak afgezegd zonder reden of omdat er een 'veiligheidsprobleem' zou zijn in de gevangenis', zegt Amani Sarahneh van de Palestinian Prisoner's Society tegen *de Kanttekening*.

'Wanneer ze wel naar binnen mogen, horen ze verhalen over de schrikbarende omstandigheden in de gevangenis. Zeker voor de zwangere gevangenen is dit zorgwekkend: zij hebben medische zorg nodig die ze op dit moment niet krijgen.'

Vrouwen vaker doelwit

Ook andere vrouwen lopen grote gezondheidsrisico's. Zo lijden drie andere Palestijnse vrouwen in de gevangenis aan kanker en is het niet duidelijk of hun behandeling voldoende wordt doorgezet. Ook zitten er twee minderjarige meisjes vast in de Damon-gevangenis.

Lange tijd vingen Palestijnse mannen en jongens het merendeel van de klappen van het Israëlische leger. Maar sinds het begin van de genocide zijn vrouwen steeds vaker het doelwit van Israëlische arrestaties; Israël arresteerde in deze periode ruim 750 vrouwen.

Het aantal Palestijnse vrouwen en meisjes in Israëlische detentie is sinds het begin van de oorlog verdubbeld, blijkt uit data van de Palestinian Prisoners Club. Ook vorige week werden er in verschillende steden op de Westoever weer vrouwen opgepakt.

Volgens Sarahneh gaat het om politieke gevangenen, want onder de vrouwen zitten met name studenten, journalisten, advocaten, docenten, dokters en activisten. Vrouwen maken op dit moment slechts een klein percentage van het totale aantal gevangenen van ruim 9000 op, maar dat aantal groeit dus in rap tempo. Sarahneh: 'Onze bezorgdheid neemt steeds verder toe. De gerichte aanvallen zijn de afgelopen maanden aanzienlijk toegenomen en we vrezen dat dit patroon zich zal voortzetten.' ●

‘Daar waar je het goed hebt, is je

Wat hebben we nodig om ons ergens thuis te voelen? Glenn Helberg en Noor Cornelissen hebben verschillende achtergronden, maar komen tot dezelfde conclusie: verbinding met anderen is essentieel.

BEELD: PIVABAY

● GLENN HELBERG EN
NOOR CORNELISSEN

In 1955 word ik, Glenn, geboren als jongste van drie kinderen in Willemstad, Curaçao, bij Surinaamse ouders, beiden van gemengde bloede. In ons leven is multiculturaliteit een gegeven. Geen huidskleur is hetzelfde, met elke vertakking lijkt er een nieuwe kleurencompositie te zijn ontstaan. Al vroeg weet ik: wij zijn één in verscheidenheid. Ironisch genoeg is het ‘de beschaving’

die deze diepgewortelde waarheid in mij doet wankelen. Er werd mij geleerd om ‘beschaafd’ te zijn. Niet uit menselijkheid, maar opgelegd vanuit dominantie. Hoe meer je je kunt meten aan wat de kolonisator als ‘beschaafd’ ziet, hoe hoger je stijgt op de maatschappelijke ladder. En als bij jouw vertakking de huidskleur een tint lichter was uitgevallen, dan wellicht nog net een trede hoger. Dat hiërarchische wereldbeeld vervreemdt mensen van zichzelf én van elkaar. De sporen ervan zien we nog altijd terug in maatschappelijke discussies over raciale gelijkheid en institutioneel racisme. Het koloniale den-

ken verdwijnt niet vanzelf wanneer een kolonie ophoudt te bestaan; het nestelt zich in onze blik op onszelf en de ander, maar ook in het lichaam, dat leert wie zich vrij mag bewegen, wie zich moet aanpassen en wanneer het veilig is om volledig zichzelf te zijn.

N: Een paar jaar na Glenn wordt mijn moeder ook in Willemstad geboren, als dochter van twee witte Nederlanders. Later verhuist het gezin terug naar Nederland, waar ik, Noor, een huwelijk en dertig jaar later, opgroei als jongste van drie kinderen in een homogene omgeving. Onder mijn ouders en hun vriendenkring is eigenlijk

maar één tint te vinden: wit. Curaçao, daar spreken we niet over. Het was een ‘buitenlandervaring’ en geen wezenlijk onderdeel van mijn belevingswereld. Zo spreken we ook niet over het opgroeien van mijn grootmoeder in Batavia, zoals de koloniserende Nederlanders Jakarta destijds noemden, en haar verblijf in een Japans interneringskamp. Waar voor Glenn verscheidenheid vanzelfsprekend is, ontbreekt die in mijn wereld bijna volledig. Juist daardoor groeit het verlangen om uit die beklemmende vanzelfsprekendheid te breken. Ik wil begrijpen waar ik vandaan kom. Ik wil de mens ont-

vaderland'

'Het koloniale denken verdwijnt niet vanzelf'

moeten, in al haar kleuren. Zodra ik de puberleeftijd bereik, kom ik in verzet.

G: Op 17-jarige leeftijd vertrek ik naar Nederland om te studeren. Mijn vader geeft me de woorden mee die ik tot de dag van vandaag bij me draag: daar waar je het goed hebt, is je vaderland. Dat bracht hem ooit naar Curaçao. Het doel van mijn jonge zelf is dan ook eenduidig: het goed gaan hebben. In Nederland wordt me duidelijk dat verscheidenheid hier geen eenheid betekent. Als de slager uit nieuwsgierigheid aan mijn haar begint te trekken, besef ik: ik ben anders. Een periode van worstelen en zoeken breekt aan, waarin de kou letterlijk in mijn lijf kruipt. Ik mis warmte. Ik mis familie. Ik mis een 'wij'. En dus blijf ik terugvallen op het advies van mijn vader en

probeer ik het goede te creëren. Door het in mezelf aan te boren: mijn diepe verbinding met mijn voorouders, mijn sterke vertrouwen in wie ik ben en mijn talent om mensen te onderwijzen en te begeleiden. Ik heb het allereerst goed te hebben in mijn eigen lijf. Daar begint mijn reis.

N: Op 16-jarige leeftijd voel ik het in mijn lijf: ik wil gaan. Ik verhuis in mijn eentje naar de Verenigde Staten, waar ik op school kom met leerlingen uit 80 verschillende landen. In mijn geschiedenisles behandelen we wereldoorlogen en terwijl mijn klasgenoten uit onder andere Israël, Irak, Palestina, Duitsland, de Verenigde Staten en Liberia hun kennis delen, buitelen de verschillende perspectieven over elkaar heen. Het zet mijn leven op zijn

kop. De waarheid ontstaat in de blik die haar waarneemt. Jaren leef ik met mensen van over de hele wereld en groeit ook in mij die diepgewortelde waarheid: wij zijn één in verscheidenheid. Mijn werk brengt mij verder de wereld over, naar Palestina, Congo, Oeganda, Kenia en Libië. En overal kom ik mensen tegen die in beweging zijn: van het platteland naar de stad, van conflict naar vluchtelingenkamp, van hier naar daar. Hoe

inbedden. Ik ga op zoek naar een ervaring van autonomie, zonder alles zelf te hoeven doen. Een gevoel van intens geluk, waar 'de ander' onderdeel van is. Het besef dat geschiedenis en trauma ook vandaag nog verdeeldheid creëren, versterkt mijn motivatie om verbinding te zoeken.

N: Na meer dan 10 jaar in het buitenland te hebben gewoond, mis ik mijn 'wij'. Ik wil niet dolen. Ik wil wortelen, juist in mijn

'Wat betekent het om ergens thuis te zijn?'

divers hun verhalen ook zijn, zo soortgelijk is hun zoektocht: het goed hebben, ergens onderdeel worden van het 'wij'. Het zet me aan het denken over hoe wij in Nederland omgaan met verschil en samenleven. Wat betekent het om ergens thuis te zijn?

G: Als jonge dokter verhuis ik tijdelijk terug naar Curaçao, naar mijn 'wij'. Ik begon in Nederland naar mezelf te kijken door de ogen van witte mensen. Ik was vreemd van mezelf. Het was tijd om mezelf te hernemen. Daar, bewegend tussen die twee werelden, leer ik te balanceren tussen 'ik' en 'wij'. Ik verken mijn stem, mijn lijf, mijn spiritualiteit. Het slavernijverleden heeft ons 'wij' deels kapotgemaakt. Het mechanisme om iemand tot de ander te maken is in ons gaan zitten. Tijdens mijn reis ga ik ook op zoek naar hoe ik mensen tot 'de ander' maak, en daarmee mezelf vereenzaam. De diepe verbintenis met mijn vader en mijn overleden moeder doet me

geboortegrond. Bij terugkomst in Nederland solliciteer ik bij de overheid. Tijdens het gesprek wordt gevraagd of ik een Nederlandse taaltoets wil afleggen. 'Je praat anders', krijg ik te horen. Ze willen zeker weten dat ik me voldoende kan uitdrukken.

Het is een klein incident. Niet te vergelijken met de systematische uitsluiting die veel mensen in Nederland dagelijks ervaren. Toch raakt het me. Niet omdat mijn taalvaardigheid ter discussie staat, maar omdat ik plotseling hoor: misschien hoor jij hier niet helemaal meer thuis.

Ik merk hoe snel zo'n ervaring aan je identiteit raakt. Als Nederlands blijkbaar niet vanzelfsprekend mijn moedertaal is, welke taal dan wel? Wie bepaalt eigenlijk waar iemand thuis is? Vanaf dat moment reis ik opnieuw, maar deze keer niet de wereld over. Ik keer naar binnen.

Langzaam begin ik te zien hoe subtiel uitsluiting kan werken. Niet

GLENN HELBERG

‘Wat mij steeds opnieuw opvalt, is hoe sterk onze cultuur de nadruk legt op het individu’

alleen in persoonlijke ontmoetingen, maar ook in instituties en systemen. Hoe gemakkelijk mensen het gevoel kunnen krijgen dat zij zich eerst moeten bewijzen voordat zij erbij mogen horen.

G: Mijn zoektocht brengt mij uiteindelijk naar de psychiatrie, en in het bijzonder naar de transculturele psychiatrie. Daar zie ik hoe de samenleving zich weerspiegelt in individuele levens. Psychisch lijden ontstaat natuurlijk niet alleen door maatschappelijke omstandigheden, maar de samenleving kan mensen wel helpen zich te ontwikkelen of hen juist vervreemden van zichzelf en van anderen. Wat mij steeds opnieuw opvalt, is hoe sterk onze cultuur de nadruk legt op het individu. Leren goed voor jezelf te zorgen is belangrijk. Ook mijn eigen reis begon daar. Maar het blijft niet bij het ‘ik’. Uiteindelijk vraagt een mens ernaar zich te verbinden, zich ergens in te bedden, onderdeel te worden van een groter geheel. Juist daar lopen we vandaag vast. Wanneer de politiek voortdurend spreekt over mensen die er wel of niet bij horen, raakt dat iets fundamenteels. Angst voor de ander ontstaat niet uit het niets. Zij heeft geschiedenis. Oorlogen, verlies, kolonisatie, dekolonisatie en ontworping hebben diepe sporen nagelaten, ook in de witte Nederlandse samenleving. Onverwerkt verlies kan zich uiten in wantrouwen tegenover het onbekende. Dat betekent niet dat angst

de toekomst hoeft te bepalen. Juist wanneer we haar leren herkennen, ontstaat er ruimte om opnieuw verbinding te maken.

N: Toen er bij mijn werkgever, het ministerie van Buitenlandse Zaken, een rapport verscheen over institutioneel racisme, merkte ik hoe snel ook ik mezelf buiten het verhaal plaatste. Mijn eerste gedachte was: hier hoor ik niet bij. Na de verkiezingen van 2023 stelde ik mezelf opnieuw dezelfde vraag: wil en kan ik hier nog wel thuis zijn? Gaandeweg begon ik te begrijpen dat ik daarmee precies hetzelfde mechanisme volgde dat ik bij anderen bekritiseerde. Zodra iets me vreemd werd, nam ik er afstand van. Vanuit mijn verlangen naar verbinding plaatste ik mezelf buiten het geheel. Ik kan niet ontkennen dat er een ‘wij’ en een ‘zij’ bestaat. Tegelijkertijd besef ik dat ieder mens in beide categorieën terecht kan komen, afhankelijk van wie kijkt. Ook als je veel innerlijk werk doet, zullen anderen je soms blijven indelen zonder je werkelijk te kennen. Dat besef is pijnlijk, maar ook bevrijdend. Want als niemand volledig kan bepalen waar ik thuis hoor, dan begint thuis uiteindelijk bij de relatie die ik met mezelf heb. Vanuit die plek kan ik ophouden uitsluitend het probleem te analyseren of mij ervan te distantiëren. Dan wordt zichtbaar dat ik niet alleen onderdeel ben van de oplossing, maar ook van het systeem dat ver-

andering nodig heeft.

G: Ondanks dat politici uitspraken dat bepaalde groepen mensen niet in Nederland horen, doen de meeste mensen toch hun uiterste best om bij te dragen aan de samenleving. Om hier te wortelen. Moet je je eens voorstellen wat voor een kracht we kunnen ontketen als mensen hier ook actief verwelkomd worden. De potentie is groot als mensen niet vanuit angst en inpassing deelnemen, maar vanuit vrijheid, autonomie en authenticiteit. Dan kunnen we samen een bloeiende en krachtige samenleving ontwikkelen. Dat brengt mij hoop.

N: Ik draag de woorden van Glenns vader inmiddels ook met me mee: daar waar je het goed hebt, is je vaderland. Maar ik merk dat onze tijd om een vol-

relatie tot anderen.

G: We denken misschien dat een samenleving begint bij wetten, beleid of instituties. Volgens mij begint zij eerder. Zij begint op het moment waarop iemand ervaart: ik mag hier bestaan. Dat is geen zachte gedachte. Het is misschien wel de belangrijkste voorwaarde voor een gezonde samenleving. Wie zich voortdurend moet verdedigen, kan moeilijk vertrouwen ontwikkelen. Wie zich niet gezien voelt, zal zich uiteindelijk terugtrekken of verharderen. Maar wie zich welkom weet, krijgt ruimte om verantwoordelijkheid te nemen voor het geheel. Daarom geloof ik dat de tegenhanger van polarisatie niet in de eerste plaats verbinding is. De tegenhanger van polarisatie is een samenleving waarin mensen kunnen wortelen. •

‘Niemand wortelt alleen’

gende stap vraagt. Het gaat niet alleen om de vraag waar ik het goed heb. De grotere vraag is of wij een samenleving bouwen waarin steeds meer mensen het goed kunnen hebben. Met elkaar.

Dat begint bij ieder van ons. Iedere keer dat we een ander uitsluitend benaderen als vertegenwoordiger van een groep, verliezen we iets van de mens die voor ons staat. En uiteindelijk ook iets van onszelf. Ik ben gaan begrijpen dat worteling geen individueel project is. Natuurlijk vraagt het moed om jezelf te leren kennen. Maar niemand wortelt alleen. Dat kan alleen in

NOOR CORNELISSEN

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - Drs.I.Sevinc - Bedrijfsarts/verzekeringarts - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Dirk Wanrooij: islamitische scholen hun plek te vinden

Islamitische scholen worden nogal eens gezien als een manier om je terug te trekken uit de samenleving. Maar volgens schrijver en leerkracht Dirk Wanrooij helpen ze juist bij het ontwikkelen van een Nederlandse islamitische identiteit.

● ERIK PRINS

Wanrooij (1983) groeide de eerste tien jaar van zijn leven op in Jemen en Pakistan, waar hij als kind al kennismakte met de islam. Na zijn studies geschiedenis en Arabische taal en cultuur werkte hij bijna tien jaar als journalist in Egypte. Daar verdiepte hij zich verder in de islam en de politieke en maatschappelijke rol van religie in de Arabische wereld. Tijdens de Arabische Lente keerde Wanrooij terug naar Nederland. Hij besloot zijn carrière om te gooien en meldde zich aan als zij-instromer in het islamitische basisonderwijs. Deze maand verschijnt zijn boek *‘De islam hoort wél bij Nederland.’*

De gemiddelde witte Nederlander zal zich misschien afvragen waarom je op een islamitische basisschool bent gaan werken. Wat trok je daarin aan?

‘Dat vind ik een gekke gedachte. Een meerderheid van ons onderwijs is bijzonder onderwijs, vooral christelijk. Dan is het heel gek als we islamitisch onderwijs als iets anders zien. Er zijn bijvoorbeeld maar weinig niet-moslims die solliciteren bij islamitische scholen. Kennelijk is er een barrière om daar aan de slag te gaan. Maar we werken allemaal met dezelfde landelijke richtlijnen van het basisonderwijs.’

Je schrijft in je nieuwe boek dat je de verbinding wilde zoeken

‘als hoogopgeleide witte man met uitgesproken ideeën over diversiteit en de noodzaak van inclusieve instituties’. Welke rol zag je daarin voor jezelf?

‘Terwijl inclusiviteit in eerste instantie betekende dat je binnen een door wit gedomineerde omgeving kleur verwelkomt, heb ik inmiddels ingezien dat inclusiviteit ook betekent dat je instituties omarmt die niet wit gedomineerd zijn en bereid moet zijn om daar een minderheid te zijn. Dit wilde ik vanzelfsprekend maken.’

Wat heeft jouw mening doen veranderen?

‘Ik dacht aanvankelijk dat we openbaar onderwijs nodig hadden waar iedereen bij elkaar zat. Ik kwam dus binnen met enige scepsis. Inmiddels heb ik de positieve aspecten ingezien. Ik heb veel geleerd over hoe het voor de islamitische minderheid is om in Nederland te leven en heb dit vergeleken met mijn ervaring. Die is wezenlijk anders dan die van hen. En van daaruit ben ik gaan inzien dat het voor hen belangrijk is om veilige plekken te hebben waar je

individueel, maar ook als groep weet te raken. In die zin heeft dat het voor mij niet moeilijker gemaakt.’

Maar hoe was dat toen leerlingen koste wat kost wilden bidden, terwijl jij vanwege de tijd had besloten dat het gebed niet door kon gaan? Maakte het feit dat jij geen moslim was het niet moeilijker om tegen hun wens in te gaan?

‘Als leerkracht zijn er wel vaker momenten dat je botst met de groep. Dat hoort erbij. Je leert daarmee omgaan. Op een openbare school komt dat ook voor. Ik was op dat moment wel wat onzeker, omdat ik niet wist waar de grenzen lagen van wat kan of mag. Maar uiteindelijk is dat aan de leerkracht en speelt het religieuze aspect geen rol.’

De titel van je boek lijkt een reactie op het idee dat de islam niet bij Nederland zou horen. Klopt dat? Welk tegengesteld wil je met je boek laten horen?

‘Het is een reactie op een geluid dat veel te dominant is geweest de afgelopen vijftig jaar, zoals dat van Wilders en de zijnen. Maar het is ook een stelling, eentje die heel logisch is voor mij. Natuurlijk hoort de islam bij Nederland, want er zijn een miljoen moslims in Nederland, vaak al generaties lang. En iedereen hoort erbij. Voor mij is dat heel voor de hand liggend. Blijkbaar is dit controversieel.’

Ik zag een verschil tussen mijn ervaringen op school, in de omgang met kinderen, ouders en collega's, en de manier waarop erover gesproken werd buiten de school. Toen ik vertelde waar ik werkte, werd bijvoorbeeld gevraagd of er ook Nederlands

‘Ik heb veel geleerd over hoe het voor de islamitische minderheid is om in Nederland te leven’

Was dat jouw rol, om de minderheid te zijn?

‘Nee, mijn rol was om leerkracht te zijn, al zette de dynamiek op school me wel aan het denken. Ik moest zelf ook een proces doormaken en kwam in eerste instantie binnen met opgetrokken wenkbrauwen.’

Je was aanvankelijk terughoudend om op een islamitische basisschool aan de slag te gaan, zo schrijf je, omdat je elke vorm van religieus geïnspireerd onderwijs als een ‘anachronisme’ beschouwde, ‘in essentie polariserend en daarom waarschijnlijk ongewenst in de huidige tijd.’

niet als moslim wordt beoordeeld. Een plek waar wordt gewerkt aan een Nederlandse islamitische identiteit. Mijn boek is een verslag van die omslag.’

In hoeverre heeft het feit dat jij als niet-moslim daar tot de minderheid behoorde het je moeilijker gemaakt om tot de leerlingen door te dringen?

‘Ik ben uiteindelijk gewoon leerkracht. Als leerkracht heb ik geleerd dat het niet uitmaakt welk geloof de kinderen tegenover je hebben. Uiteindelijk gaat het om de vaardigheden om met een groep om te gaan en dat je hen als

olen helpen moslims

DIRK WANROOIJ, BEELD: ERIK SMITS

werd gesproken op de school. Maar dat is irrelevant, want natuurlijk wordt er Nederlands gesproken op een Nederlandse school. Uit dit soort vragen bleek dat men er heel weinig van wist. Het viel me ook op dat men het idee had dat islamitisch onderwijs niet bij Nederland past, of dat er een dreiging vanuit zou gaan. Dat beeld wilde ik bijstellen.'

Je schrijft dat je veel hebt geleerd over Nederlanders met een migratieachtergrond. Wat heb je

tijdens je docentschap over de islam geleerd en wat zou je willen meegeven aan mensen die vinden dat de islam niet in Nederland thuishoort?

'Dat 'de islam' eigenlijk niet bestaat, dat het heel divers is. Ik heb vooral van mensen geleerd, van collega's. Dat zij moslim waren, dat was niet relevant. Maar ik heb wel goede dingen gezien van de islam, en dat zit met name in het gemeenschapsgevoel, de verbroedering en het vertrouwen in elkaar. Al zou ik dat niet direct

als iets van de islam kunnen bestempelen. Ik heb wel gezien dat de islam veel handvatten biedt in het onderwijs. Onze school legde de focus op *akhlaaq*, of morele deugden. Dat was voor veel ouders een reden om te kiezen voor een islamitische basisschool, om slechte invloeden van buitenaf te weren. En net zo goed als allerlei [universele] methoden om gemeenschapsvorming of omgangsvormen in de klas te doceren, hebben islamitische leerkrachten een rijk naslagwerk dat zij kunnen inzet-

ten. Daarmee brengen zij de leerlingen bij hoe zij zich dienen te gedragen binnen een gemeenschap. Aangezien de kinderen die verhalen al kennen, komt het écht binnen bij de leerlingen.'

Het aantal islamitische basisscholen groeide van twee eind jaren tachtig naar tweeëndertig in 2002 en tweeëntachtig in 2025. Je schrijft dat gemengde scholen daardoor op den duur witter worden. Is dat een teken dat de islamitische gemeenschap zich

Interview.

steeds meer terugtrekt, mede onder invloed van (extreem) rechts?

“Terugtrekken’ vind ik een negatieve term, maar ik begrijp goed dat men een veilige omgeving zoekt voor kinderen, waar ze er niet op worden aangekeken dat ze moslim zijn. Ik vind het ook belangrijk dat deze omgeving geschapen wordt waarin wordt gewerkt aan een Nederlandse islamitische identiteit. Met het poli-

tieke klimaat in het achterhoofd zie ik daar een groeiend zelfvertrouwen in.’

Toch zouden mensen op rechts wellicht zeggen dat dit een teken is dat de integratie inderdaad mislukt is, omdat moslims zo hun eigen weg gaan.

‘Maar het merendeel van de scholen is toch christelijk? In onze geschiedenis heeft de verzuiling geleid tot emancipatie van ver-

‘Ik begrijp goed dat men een veilige omgeving zoekt’

schillende groepen. Dus dan is het niet zo gek dat dit ook bij moslims gebeurt en dat de identiteit in een eigen tempo wordt gevormd. Ik vind het een loos argument om te zeggen dat dit een bewijs is dat de integratie mislukt is. Integendeel, want er wordt gebruikgemaakt van iets wat ontzettend Nederlands is, namelijk onderwijsvrijheid. Dat inzetten in een proces van emancipatie is iets echt Nederlands. Bovendien gebruiken ze methoden die alle andere kinderen op school krijgen.’

Wat zegt de institutionele discriminatie van islamitische personen en organisaties waarover je schrijft over de manier waarop in Nederland naar moslims wordt gekeken?

‘Tijdens mijn periode op de islamitische school heb ik gezien dat de mate van institutionele discriminatie de islamitische gemeenschap parten speelt. Hoewel er niet meteen over geklaagd wordt, is het wel continu aanwezig. Maar het verbaasde me dat toen Wilders de verkiezingen won, mensen niet verdrietig reageerden, maar gelaten. ‘Dit is het Nederland dat we al jaren kennen,’ hoorde ik ze dan zeggen. Die onderstroom werd door hen altijd al gevoeld, iets waar wij, witte Nederlanders, ons niet zo van bewust zijn.’

Wat wil je meegeven aan witte Nederlanders die negatief denken over de islam en moslims?

‘Wees niet bang. Ik vind dat we

moeten stoppen met doen alsof het ons vreemd is, want dat is het niet. We moeten er maar aan wennen, dus vind maar een manier om ermee om te gaan. Een mooi voorbeeld vond ik toen mijn leerlingen, toen acht of negen jaar oud, midden in het centrum van Amsterdam hun ruimte opeisten door als klas spontaan een demonstratie te beginnen. De genocide in Gaza was in volle gang en we gingen met het openbaar vervoer op excursie naar het chique Leidseplein, een plek die geografisch dichtbij, maar gevoelsmatig erg ver weg is voor die leerlingen. Na een wat timide begin begon de klas toen ‘Free Palestine’ te roepen.

Dat was voor mij wel een bijzondere moment. Aanvankelijk had ik de neiging om hen te stoppen, om hen te beschermen tegen boze blikken van mensen op straat. Zij begonnen al te filmen met hun telefoons. Maar vervolgens drong het tot me door dat dit een belangrijk moment was voor die leerlingen en besepte ik dat ik het engagement van mijn leerlingen diende te omarmen in plaats van het weg te zetten als niet oprecht of als iets anders dan engagement. Dat liet mij ook zien dat zij de ruimte wilden opeisen en van zich wilden laten horen. Dat vond ik heel mooi. Hiermee zag ik dat mijn eigen ontwikkeling rond was.’ •

Dirk Wanrooij schreef eerder ‘Oproer’ (2015) en ‘Het Huis in de Wolken’ (2023). Op 4 september verscheen ‘De islam hoort wél bij Nederland’ bij uitgeverij De Geus.

LEONTINE VREEKE

Zullen we gewoon opnieuw beginnen?

Sommigen van ons zijn alweer aan het werk. Anderen zijn net terug van vakantie. Het is een nieuw begin. Een nieuw schooljaar. Een nieuw werkseizoen.

In de afgelopen maanden, jaren, is er zoveel rottigheid en naars gebeurd. Trump, Palestina, Soedan. Oh, en Oekraïne natuurlijk. Er gebeurt zoveel op dit moment. En ondertussen gaan wij op vakantie, drinken we een roséetje, of twee. Het leven gaat voor velen van ons gewoon door.

We hebben nu de warmste zomer ever mogen beleven. Deze herfst en winter gaat het enorm veel regenen. De wereld is verhit. De aarde is droog, op sommige plekken staat de wereld in brand.

Waar moet ik me druk over maken? Ik sta erbij en kijk ernaar. Waar is de resetknop? Is mijn schrijven wel van belang? Heeft het gewicht?

Ik lees over gemeentecoalities die Forum voor Democratie overwegen als bestuurder. Ik zie steeds meer rechtse partijen die legitiem worden gemaakt. En ik kan er met mijn kop niet bij dat er anno 2026 partijen zijn die geen vrouwen op de lijst zetten en dat mogen. Dat er partijen zijn die

vinden dat er Nederlanders zijn die meer Nederlands zijn dan anderen. Die het woord omvolking gebruiken.

Ik ben met mijn dochter op vakantie geweest. Twee weken naar Warschau. Mijn Surinaamse moeder en haar man, mijn broer en zijn Poolse verloofde waren er ook een paar dagen. Het was geweldig.

Ik was in Warschau een zwarte vrouw. Een die met haar familie op pad was. In de winkels en restaurants vroegen mensen aan mij wie ik was, waar ik heen ging en wat ik ging doen. Iedereen vond het erg bijzonder dat wij daar

waren.

Ik zag berichten van Jetten binnenkomen en van Mamdani. Ik ben echt een fan van Mamdani. Als burgemeester van New York doet hij dingen waar wij als Nederland alleen maar van dromen. Hij heft regelgeving op voor kleine bedrijven, hij vult gaten in de weg op en hij geeft kinderen eten. Zij die het niet hebben, krijgen van hem eten. Hij is nu de meest geliefde Democraat.

Rob Jetten was onze Barack Obama. Maar Mamdani doet alles wat wij van Rob hadden verwacht. En wie had dit ooit kunnen bedenken? Dat ik als Surinaamse dub-

belbloed met mijn zwarte moeder en haar witte man in Warschau zou zijn? Een stad die voor mij aanvoelt als thuis? Globalisering op z'n mooist, zou ik zeggen.

Maar op wereldniveau is er niet veel moois. Trump is bezig met ICE. Hij heeft de olie van Venezuela. Wij laten Israël doen wat het doet met Palestina. En het Rode Kruis vraagt om geld, Save the Children vraagt om geld.

Ik zie een e-mail binnenkomen voor mijn dochter over een rekenmachine die nodig is voor wiskunde B op haar niveau. Tuurlijk. Dat ding kost meer dan 100 euro, maar zonder te twijfelen koop ik het.

En de wereld draait door met alle ziektes en verhitte, branden en regen. Honger en kou. Kunnen we alsjeblieft opnieuw beginnen?

Ik wil graag een Nederland waar ik gewoon Nederlands ben. Waar het niet raar is waar ik ga, waar ik ben. Een Nederland waar tractoren op het veld rijden en niet op de snelweg. Een Nederland waar ik geen gesprek hoeft te voeren over of ik wel of niet Nederlands genoeg ben om minister-president te zijn.

Ik kijk naar mijn agenda, naar het nieuwe jaar en ik vraag jullie: kunnen we opnieuw beginnen? ●

‘Schoof hoorde er nooit helemaal b

Hij wilde de premier zijn van alle Nederlanders. Maar was dat wel mogelijk in een radicaal-rechts kabinet? En hoorde hij er eigenlijk ooit wel bij? NRC-journalisten Lamyae Aharouay en Petra de Koning volgden Dick Schoof een jaar lang en schreven een boek over de eerste partijloze premier van Nederland.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Ze zagen hem steeds weer opduiken in Den Haag tijdens de formatie: een nerveus ogende man met zwaaiende handbewegingen en enorme wallen onder zijn ogen. Wie was deze man en wat deed hij hier, vroegen de parlementair verslaggevers zich af.

Al snel bleek hij kandidaat voor het normaal gesproken eervolle ambt van premier; de enige die ‘ja’ zei nadat zeven anderen hadden bedankt. De fractievoorzitters van de formerende partijen waren niet op zoek naar iemand die zou gaan stralen. Ze zochten een grijze, partijloze premier. Schoof ging akkoord.

Lamyae en Petra besloten hem te volgen. Ze gingen mee tijdens werkbezoeken, volgden debatten en spraken met mensen uit zijn

vroegere en huidige sociale omgeving. Beetje bij beetje kregen ze een beeld van de man achter de premier.

Schoof was geen bekend persoon voordat hij premier werd. Wat maakte dat jullie dachten: laten we een boek over hem schrijven?

Petra: ‘Misschien juist omdat hij geen bekend persoon was. Daarnaast leidde hij het eerste kabinet met de PVV én was hij de eerste partijloze premier. In Den Haag was iedereen nieuwsgierig naar hem. Toen hij op dat podium stond tijdens zijn allereerste persconferentie, vroeg iedereen zich af: wie is deze man?’

Wat was jullie eerste indruk van hem? Wat viel jullie op?

Petra: ‘Die eerste persconferentie was een vreemde ervaring. Hij maakte een zenuwachtige indruk. Hij stotterde en bewoog druk met zijn handen. Hij noemde Mark Rutte als zijn grote voorbeeld, wilde van de PVV geen afstand doen, maar de partij ook niet omarmen. Ik weet nog dat wij toen dachten: wat voor premier wordt dit?’

Lamyae: ‘Naarmate we aan het schrijven waren, begrepen we dat Schoof zelf ook een beetje overdonderd was dat hij daar mocht staan. Het ging niet zoals gepland. Zijn naam was uitgelekt, dus hij moest opeens het podium op. Er was helemaal geen tijd om zich voor te bereiden. Nog later bleek die nervositeit, die manier van praten, kenmerkend te zijn voor wie hij was.’

Jullie hebben een jaar onderzoek gedaan. Wat heeft jullie zoal verrast?

Petra: ‘Dat hij een linkse student in

‘De Intifada heeft me doen realiseren wat oorlog en conflict doen met een kind’

Nijmegen was bijvoorbeeld. Daar had hij bovendien met andere studenten besloten een woongroep op te richten. Vervolgens werd hij uit die woongroep gezet. Dat gevoel van nergens helemaal bij horen zie je later ook terug in zijn loopbaan.’

Hoe bedoelen jullie dat?

Lamyae: ‘Als premier hoorde hij er ook niet echt bij. Terwijl de vier fractievoorzitters overlegden over de voorjaarsnota, wachtte hij letterlijk op de gang. Opvallend was dat hij nauwelijks probeerde daar verandering in te brengen. Terwijl hij, als enige kandidaat die uiteindelijk ‘ja’ zei, best een sterke onderhandelingspositie had. Hij had ook kunnen zeggen: jullie hebben me nodig, laat me mijn werk doen.’

Hebben jullie kunnen achterhalen waarom hij dat niet deed?

Petra: ‘Daar is geen eenduidig antwoord op. Sommigen zeggen dat hij het simpelweg te leuk vond om premier te zijn en geen risico wilde nemen. Anderen wijzen op zijn achtergrond als topambtenaar. Als ambtenaar ben je gewend dienstbaar te zijn en op de achtergrond te opereren. Maar een premier moet soms juist met de vuist op tafel slaan. Dat heeft Schoof nauwelijks gedaan.’

Lamyae: ‘Uit gesprekken met

mensen uit zijn omgeving kregen wij bovendien niet de indruk dat hij het heel erg vond om buiten zulke overleggen te blijven. Wel vond hij het vervelend dat dit vervolgens in de krant terecht kwam.’

Denken jullie dat hij het anders had kunnen doen? In hoeverre lag dit aan hem, en in hoeverre lag het aan de politieke constructie waarin hij zich bevond?

Petra: ‘Dat weet je eigenlijk nooit. Wij hebben ons natuurlijk ook afgevraagd hoe Marnix van Rij (CDA) het had gedaan (Van Rij werd voor Schoof benaderd voor het premierschap en bedankte voor de eer omdat CDA niet in de coalitie zat, red.). Maar zover is het niet gekomen.’

Hebben jullie dit hem zelf wel eens gevraagd?

Petra: ‘Ja, dat is hem heel vaak gevraagd. Wat opviel is dat hij daar niet heel uitgebreid over nadenkt. Die reflectie lijkt hij een beetje ingewikkeld te vinden. Hij zei de hele tijd: daar vind ik het nog te vroeg voor.’

‘Onlangs nam hij een boek over zijn kabinet in ontvangst en benoemde hij vooral wat er volgens hem goed was gegaan. Dat zijn premierschap uiteindelijk anders is verlopen dan gehoopt, lijkt hij zelf minder zo te zien.’

LAMYAE AHAROUAY

bij'

Schoof staat bekend als iemand die weinig van zijn eigen opvattingen laat zien. Was het moeilijk hem een mening te ontlokken? Of heeft hij deze echt niet?

Lamyae: 'Hij liet in ieder geval niet heel sterk blijken dat hij meningen had. Steun aan Oekraïne vond hij wel heel belangrijk. Dat is ook de enige keer dat hij enigszins met die vuist op tafel heeft geslagen.'

Toch waren mensen uit zijn eigen omgeving teleurgesteld over hoe hij omging met bijvoorbeeld de Maccabi-rellen. Raakte hem dat niet?

Petra: 'Daar waren we natuurlijk niet bij, maar hij heeft zich daar nooit uitgebreid over uitgelaten. Wel zei hij eens dat de oorlog in Gaza Nederland had gepolariseerd en dat hij dat ook in zijn eigen omgeving merkte. Verder ging hij daar nauwelijks op in. De vraag is in hoeverre dat echt tot hem is doorgedrongen.'

Schoof was als ambtenaar verantwoordelijk voor de moskeeonderzoeken, waar later veel ophef over is ontstaan. Kon hij wel de premier van alle Nederlanders zijn?

Petra: 'Dat was inderdaad meteen een deel van zijn verhaal, van wat hij had gedaan als ambtenaar.'

PETRA DE KONING

OUD-PREMIER DICK SCHOOF. BEELD: SIMON WOHLFAHRT/AFP

Tegelijkertijd werd hij premier van een kabinet waarin de PVV de grootste partij was. Ik denk dat dat voor veel Nederlanders uiteindelijk zwaarder woog dan zijn eerdere rol als ambtenaar.'

Hoe zagen jullie hem omgaan met de migrantengemeenschappen?

Lamyae: 'Aan het begin van zijn premierschap herhaalde hij voortdurend dat hij de premier van alle Nederlanders wilde zijn. Dat werd een soort mantra. Tijdens zijn eerste debat in de Tweede Kamer noemde hij zelfs Sifan Hassan als iemand die hem inspireerde. Hij leek zich ervan bewust dat hij zich ook tot minderheidsgroepen moest verhouden.'

'Tegelijkertijd zagen we dat nauwelijks terug in zijn werkbezoeken. Hij bezocht niet opvallend vaak moskeeën of wijkten waar veel Nederlanders met een migratieachtergrond wonen. Pas na de Maccabi-rellen ontving hij vertegenwoordigers van verschillende minderheidsgroepen op het Cats-huis.'

'Opvallend genoeg zei hij steeds minder vaak dat hij de pre-

mier van alle Nederlanders wilde zijn. Op een gegeven moment zei hij het helemaal niet meer.'

Welke impact heeft zijn premierschap gehad op de polarisatie in Nederland?

Lamyae: 'Hij sprak in de laatste maanden van zijn premierschap vaak over polarisatie en zei dat hij zich daar zorgen over maakte. Maar hij sprak er vooral over als een maatschappelijk verschijnsel. We zagen weinig reflectie op de rol die hijzelf of zijn kabinet daarin hadden gespeeld. Wel zei hij achteraf dat hij er zo'n last van had dat hij werd gezien als het gezicht van een radicaal-rechts kabinet.'

Zijn jullie anders naar hem gaan kijken tijdens jullie onderzoek?

Petra: 'We kenden hem vooraf nauwelijks, dus in die zin niet. Wel zagen we tijdens ons onderzoek steeds opnieuw bevestigd wat we al vermoedden: dat hij een speelbal was. Dat begon eigenlijk al bij zijn eerste persconferentie en bleef tijdens zijn hele premierschap zichtbaar.'

Lamyae: 'Wat wel een eyeopener was, is dat het hem echt niet

lukte om beter uit de verf te komen tijdens debatten. Hij werd gecoacht door ervaren mensen als Klaas Dijkhoff en Bas Erlings, maar we zagen de resultaten hiervan niet terug in de daaropvolgende debatten. Hij kon het echt niet.'

Jullie besteden veel aandacht aan zijn stunteligheid. Waarom vonden jullie dat belangrijk?

Lamyae: 'Omdat het onderdeel is van wie hij is. Het boek vormt een portret. We wilden niet alleen schrijven over de politieke gebeurtenissen, maar ook over de mens achter de premier.'

Petra: 'Iemands jeugd, studententijd en loopbaan vormen hoe iemand uiteindelijk politiek handelt. Dat verhaal wilden we vertellen.'

Jullie schreven heel beschouwend en lieten een oordeel achterwege. Waarom?

Lamyae: 'Dat is niet onze rol. We beschrijven wat we hebben gezien, wat betrokkenen ons hebben verteld en welke feiten we hebben kunnen reconstrueren. Vervolgens is het aan de lezer om daar een oordeel over te vormen.' ●

Jonge asielzoekers niet naar school door onzekerheid over asielprocedure

Jonge asielzoekers gaan vaak niet naar school. Dit komt door de stress en onzekerheid over hun asielprocedure.

Uit onderzoek van de krant Trouw blijkt dat deze jongeren veel psychische klachten hebben. De procedures duren erg lang, gemiddeld 29 maanden. Ook moeten zij vaak verhuizen tussen opvanglocaties. Dit zorgt voor veel mentale druk.

De jongeren willen wel graag naar school, maar de spanning maakt

dit moeilijk. Scholen zeggen dat het verzuim niet aan de motivatie van de leerlingen ligt, maar aan het asielbeleid. Door onverwachte verhuizingen en afwijzingen van asielaanvragen verliezen leerlingen hun motivatie.

Scholen proberen daarom extra hulp te bieden met lessen die aansluiten bij de situatie van de jongeren. •

BEELD: PIXABAY

Koerdische SDF wordt onderdeel van Syrisch leger

DE SYRISCHE PRESIDENT AHMED AL-SHARAA (RECHTS) EN SDF-LEIDER MAZLOUM ABDI (VIERDE VAN LINKS) IN GESPREK IN DAMASCUS. BEELD: BAKR ALKASEM/AFP

De Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF) stoppen als een aparte groep soldaten. Zij worden onderdeel van het leger van de Syrische regering. De SDF was lange tijd de baas in het noorden van Syrië. De leider van de SDF, Mazloum Abdi, heeft dit dinsdag in Damascus gezegd.

Volgens hem begint er nu een nieuwe tijd voor Syrië. Het doel is vrede, rust en het opnieuw opbouwen van het land. De SDF was jarenlang een belang-

rijke partner van Amerika. Zij vochten samen tegen de terreurgroep IS. De SDF had de macht over grote delen van het noordoosten van Syrië. Daar wonen veel Koerden. Nu de SDF opgaat in het

regeringsleger, stopt de SDF als een aparte groep. De regering in Damascus krijgt dan meer macht over het gebied.

De tijdelijke regering van Ahmed al-Sharaa wilde al langer dat alle

militaire groepen samen één nationaal leger zouden vormen. Er waren afspraken gemaakt met de SDF, maar die zijn nooit nagekomen. Er waren zelfs gevechten tussen het regeringsleger en de SDF. De Koerdische soldaten verloren daardoor al veel land.

Nu de SDF toch lijkt samen te gaan met het regeringsleger, is het onzeker of de Koerden wel krijgen wat ze willen. Veel Koerden maken zich zorgen over de situatie van minderheden in Syrië. In de afspraken staat dat ze hun eigen taal mogen gebruiken en eigen scholen mogen hebben. Toch vinden veel Koerden, en ook andere minderheden, dat ze te weinig te zeggen hebben in de politiek. Het is ook niet duidelijk hoeveel vrijheid ze houden onder de nieuwe regering in Damascus.

Verschillende landen vinden het goed dat de SDF en het regeringsleger samengaan. Qatar zegt dat het een belangrijke stap is naar eenheid in het land. En dat er dan maar één leger is dat geweld mag gebruiken. Ook Turkije reageerde positief. Maar de Koerden blijven zich zorgen maken over hun rechten, hun cultuur en hun vrijheid onder de nieuwe regering in Damascus. •

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

Burgemeester van Amsterdam maakt zich zorgen over de leefbaarheid

BURGEMEESTER FEMKE HALSEMA VAN AMSTERDAM IN BUITENHOF OP 30 AUGUSTUS. BEELD: BUITENHOF

Burgemeester Femke Halsema van Amsterdam maakt zich zorgen over de leefbaarheid in de stad.

Er zijn steeds meer dakloze mensen, mensen die drugs gebruiken en mensen met verward gedrag. In de regio Amsterdam zijn er ongeveer 15.000 dak- en thuislozen. Een deel van hen zorgt voor overlast.

Volgens Halsema is dit een landelijk probleem waar de stad

alleen niet genoeg aan kan doen. Ze vindt dat de regering meer moet helpen, omdat mensen nu in de problemen komen.

Ook in andere grote steden in Nederland is dit een groeiend probleem. Volgens cijfers van het CBS waren er begin 2024 in heel Nederland ongeveer 33.000 dakloze mensen. •

Soennitisch-islamitische landen komen bijeen in Istanbul

Saoedi-Arabië, Pakistan en Turkije, alledrie soennitische landen, hebben een nieuw bondgenootschap gevormd, het 'Mekkapact'. Ze kwamen voor het eerst samen in Istanbul om te praten over politiek en defensie.

TURKSE TV-ZENDER TRT WORLD OVER DE EERSTE BIJENKOMST VAN HET MEKKAPACT IN ISTANBUL. BEELD: SCREENSHOT YOUTUBE

De Turkse minister Hakan Fidan zei dat dit pact moet zorgen voor meer rust en stabiliteit in de regio. Er is ook een plan gemaakt voor andere landen die zich bij het pact willen aansluiten. Het hoofdkantoor komt in Saoedi-Arabië en Pakistan levert de eerste leider. Tijdens de vergadering werd niet gesproken over de recente gevechten tussen de Verenigde Staten en Iran. Wel bekritiseerde Turkije de Israëlische premier Netanyahu vanwege het geweld in Gaza en Syrië. Ondertussen heeft Israël een grote militaire deal met Griekenland gesloten om zich te verdedigen tegen Turkse drones en raketten. Hoewel Turkije en Griekenland officieel bevriend zijn, is hun relatie al heel lang gespannen door oude conflicten. Door de Grieks-Turkse Oorlog (1919-1922) en de Turkse invasie van Cyprus in 1974 liepen de spanningen tussen beide landen op. •

Na zes jaar zag de gevluchte Hasim zijn neven weer

Na zes jaar zag Hasim Yilmaz zijn neven uit Turkije weer. Het bezoek bracht hen dicht bij elkaar.

● HASIM YILMAZ

Voor het eerst in zes jaar, sinds ik in maart 2020 voor het eerst asiel aanvraagde in Nederland, kwamen twee van mijn neven bij me op bezoek. Het was geen zorgvuldig geplande reis. We hadden er altijd over gesproken dat ze langs zouden komen, maar het kwam er nooit van.

Hoewel we contact hielden, was er een afstand die verder ging dan alleen de kilometers tussen de rest van de familie in Turkije en ons. Ik heb destijds nooit goed afscheid genomen van mijn neven. Wanneer je besluit te vertrekken om asiel te zoeken, doe je dat van nature in het geheim. Toen mijn vader vertrok, kwam ik er pas een week later achter. Mijn moeder belde pas vlak voordat ze het land voorgoed verliet. En ik deed hetzelfde: toen ik het vliegtuig instapte, stuurde ik een kort berichtje: 'Om redenen die jullie kennen, verlaat ook ik het land.' Sommige vrienden en familieleden klaagden; anderen spraken niet meer met me. Mijn moeder heeft vier zussen. Zij en een zus verlieten het land, terwijl de anderen achterbleven, net als mijn neven.

Naarmate hun bezoek dichterbij kwam, was ik gespannen. Ik wist niet goed wat te verwachten. Ze waren pas jonge tieners van 14 en 15 toen ik ze voor het laatst zag; nu waren het jonge mannen. Ik had het Turkije van Erdogan zes jaar geleden verlaten om een leven op te bouwen als asielzoeker, terwijl zij diezelfde zes jaar er gewoon verder hadden geleefd.

Ze kwamen pas na middernacht bij mij thuis aan, dus we kletsten maar kort voordat we naar bed gingen.

De volgende dag liet ik ze Maastricht zien en later reden we naar de Efteling.

Ik heb altijd het gevoel gehad dat autoritten de perfecte sfeer creëren voor diepgaande gesprekken. Terwijl de snelweg zich voor ons uitstreckte, werd het gesprek gemakkelijker.

Ik begon door mijn eerste neef naar zijn vader te vragen. Hij zit in de gevangenis, een voormalig basisschoolleerling die was veroordeeld op beschuldiging van terrorisme. Mijn neef zei dat het redelijk goed ging met zijn vader; hij was meer dan 20 kilo afgevallen, maar voelde zich over het algemeen oké. Hij had in de gevangenis zelfs een hartaan-

'Hij had in de gevangenis zelfs een hartaanval gehad'

val gehad, waar de familie pas achterkwam toen mijn tante toevallig zijn online medisch dossier controleerde.

Terwijl we verder reden, praatte hij me bij over de rest van zijn gezin. Met zijn oudere broer ging het goed in Istanbul; hij werkte als elektrotechnisch ingenieur. Ondertussen had mijn tante wonderbaarlijk genoeg haar baan als lerares behouden. Ze gaf middelbare scholieren les in religie en ethiek, hoewel er nog een hoger beroep tegen haar liep wegens het helpen van een terroristische groep.

Toen ik vroeg of een van zijn vrienden wist van de gevangenschap van zijn vader, schudde hij

PRETPARK DE EFTELING. BEELD: PIXABAY

zijn hoofd. Hij vermoedde dat sommigen van hen precies hetzelfde doormaakten, maar niemand durfde erover te praten.

Daarna richtte ik me tot mijn tweede neef om te vragen hoe het met hem ging. Hij zat in zijn derde jaar computertechniek. Hij was onlangs verhuisd naar een nieuwe campus, met zijn beste vrienden. Zijn moeder had een baan gevonden in een nieuw ziekenhuis, dat nog een bouwput was toen ik voor het laatst in Ankara was.

Toen ik naar zijn vader vroeg, werd de sfeer in de auto zwaarder. Hij vertelde me dat hij zijn vader al vier jaar niet had gesproken. Zijn ouders hadden een bittere scheiding doorgemaakt, waarbij zijn vader de advocaten van zijn ex-vrouw herhaaldelijk bedreigde en beschuldigde van het bijstaan van een terrorist. Mijn tante had daarvoor vier verschillende advocaten versleten. De laatste keer dat mijn neef zijn vader sprak, schreeuwde zijn vader door de telefoon, en geen van beiden had sindsdien contact gezocht. Net als zijn neef gaf hij toe dat hij nooit openlijk met zijn leeftijdsgenoten over dit alles sprak. Hij is van plan Engels en Duits te leren en misschien na een paar jaar ervaring als ingenieur op de een of andere manier naar Europa te verhuizen.

Ik vertelde hen eerst over mijn eigen ervaringen hier in Nederland, eerst als asielzoeker, daarna

'Ik weet niet of ik hen ooit in Turkije kan bezoeken'

als vluchteling en nu als Nederlands staatsburger met een masterdiploma.

Na dat anderhalf uur praten in de auto voelde de aankomst bij de Efteling als het stappen in een andere werkelijkheid. Het was hun allereerste keer in een pretpark, en het zien van hun stralende gezichten maakte de reis onvergetelijk. De dagen die volgden vulden we met bordspellen, heerlijk eten en warm gezelschap.

Toen het moment kwam om afscheid te nemen, voelde ik een overweldigende golf van emotie. Ik weet niet of ik hen ooit in Turkije kan bezoeken, maar ben diep dankbaar dat ze de kracht en de wil vonden om hier naartoe te komen. Ik ben blij dat we dieper contact hebben gemaakt dan tijdens de gebruikelijke telefoontjes. Als iemand die is vertrokken en is achtergebleven, besef ik maar al te goed hoe hard we deze bruggen nodig hebben. Want wat je achterlaat, houdt niet op te bestaan. ●

TAYFUN BALCIK

Journalist en historicus.

Ook in Turkije staan deportatiecentra

In het uiterste noordoosten van Turkije, net buiten de kleine stad Iğdır, waar de wortels van mijn vrouw liggen, valt me aan de kant van de snelweg een nieuw complex op. Het lijkt op de enorme blokken van datacentra in Nederland, maar in dit geval gaat het om de concentratie van mensen. Van 'illegale' vluchtelingen, om precies te zijn, in een zogenoemd 'terugkeertcentrum', in het Turks *geri gönderme merkezi*.

Het is de derde zomer sinds 2022 dat ik in Iğdır ben en deze weg tussen het Koerdische Dogubayazıt en het gemengde Iğdır, waar Azeri-Turken en Koerden wonen, heb ik inmiddels drie keer afgelegd. Maar wat officieel een 'terugkeertcentrum' heet, tref ik dit jaar voor het eerst aan. Navraag bij enkele dorpingen leert dat het complex ongeveer anderhalf jaar geleden is geopend, maar dat er nog niemand in is gevestigd. Het zou vooral bedoeld zijn voor Afghanen en Iraniërs.

Ik zoek het even op. In Turkije zouden er 32 van zulke deportatiecentra zijn, vooral gesitueerd in grensgebieden, zoals Iğdır, dat grenst aan Azerbeidzjan, Armenië en Iran, en bij kuststeden zoals Izmir. Onderzoeksjournalisten van Lighthouse Reports traceerden in

'Ze zijn weg, dat is het enige wat telt'

2024 dat er ongeveer 213 miljoen euro aan Europees geld mee gemoeid is. Europa financiert dus niet alleen wat eufemistisch 'terugkeerhubs' in Europa worden genoemd, maar ook de deportatiecentra op afgelegen plekken in Turkije.

Erdogan zei onlangs dat EU-lidmaatschap geen prioriteit meer is, maar Turkije doet al lang mee aan het Europese systeem waarin de migrant en vluchteling tot vijand nummer één zijn verklaard. De xenofobe sfeer die daarvoor nodig is en die constant wordt aangewakkerd, is overigens ruimschoots aanwezig in Turkije.

In Keçiören, het conservatieve getto van Ankara, kom ik het, wandelend naar de bakker, tegen op een elektriciteitskast. 'Syriërs moeten weg. Kemal Kılıçdaroglu' is met zwarte inkt racistisch gedrukt. Ironisch genoeg is er ook een aanklacht tegen 'babymoordenaar Israël' te lezen, eveneens in

gedrukte vorm op dezelfde elektriciteitskast.

Deportatiecentra, genocide: het begint allemaal met haatdragende woorden, denk ik met verse simit en warme börek in de hand, teruglopend naar mijn eigen conservatieve familie. Van de vele Syriërs en Somaliërs die enkele jaren geleden nog Keçiören bevolkten, is weinig meer te merken. 'Ze zijn allemaal weg', vertelt een achterneef. Zouden ze zijn teruggekeerd naar Syrië sinds Assad daar niet meer is, of hun heil elders in Turkije of Europa hebben gezocht? Dat boeit Turken niet. Ze zijn weg, dat is het enige wat telt.

'Mensen zijn overal hetzelfde', vertelde een Canadese cursusgenoot van het mensenrechtenprogramma van het Zoryan Institute eens tegen mij in Toronto, bijna twintig jaar geleden. Haar islamitische grootouders waren vanuit India naar Canada gemigreerd. We hadden het als Canadees en Neder-

lander met een migratieachtergrond over racisme binnen onze eigen gemeenschappen.

Het is volledig genormaliseerd in Turkije. Twintig jaar geleden richtte het zich vooral tegen Koerden en Armeniërs. Dat is niet weg, maar nu zijn Syriërs, Afghanen, Somaliërs en Pakistanen vooral het doelwit. Racisme is een oud probleem dat altijd zal blijven bestaan. En daarom moet het ook altijd worden bestreden. Maar dat is niet waar de wereld naartoe gaat. De wereld keert zich af van progressieve politiek, de rechtsstaat en democratie.

Weer op weg. Van Ankara naar Haymana, waar mijn vader begraven ligt, deze keer. Nu merk ik aan de kant van de weg de enorme gebouwen van ASELSAN, de Turkse dronefabrikant, op. Enkele jaren geleden waren het slechts een paar blokken, nu rijd je zeker bijna een minuut langs de fabrieken van ASELSAN. Niet voor niks was de NAVO-top hier. In Ankara. In het centrum van de Turkse machtshonger. Interessant is dat deze militaire infrastructuur in het hart van Anatolië te vinden is, terwijl de deportatiecentra juist in de grensgebieden liggen. Wel de drones willen produceren, maar niet de vluchtelingen accepteren. Mensen zijn overal hetzelfde. ●

Zomergasten: de wereld van Sigrid Kaag

Na een half uur *Zomergasten* rol je toch even van je stoel. Sigrid Kaag (64) had zomaar secretaris-generaal van de Verenigde Naties kunnen worden. Zo'n tien jaar geleden vroegen de Amerikanen Nederland om haar beschikbaar te stellen. Maar Nederland dong naar een zetel in de VN-Veilighedsraad en liet het lopen.

● MARISKA JANSEN

Kaag werkte ruim twintig jaar bij de VN voordat ze in 2017 minister werd. Ze weet dus hoe beperkt de macht van de hoogste baas kan zijn. Verwacht niet te veel van de huidige secretaris-generaal Guterres, is haar boodschap. 'De politieke macht ligt bij de lidstaten.' Als die het laten afweten, 'kun je als secretaris-generaal hoog en laag springen, maar dan kom je echt niet veel verder.'

Ook over de democratie maakt democraat Kaag zich weinig illusies. Na beelden van JD Vance op de Munich Security Conference en Carney op het World Economic Forum in Davos zegt ze: 'De waardengemeenschap die wij zijn, staat zwaar onder druk.' Wegkijken kan niet meer. 'Je moet zeker niet de zwijgende meerderheid blijven.'

Kaag vertelt presentator Janine Abbring dat ze opgroeide in een flat in Zeist, met een grote vleugel midden in de kamer. Haar ouders letten scherp op het stemmen taalgebruik van Sigrid en haar zus. Later zou ze er als minister om worden bekritiseerd. Haar ouders waren er juist zeer tevreden over.

Zorgeloos was haar jeugd niet. Haar vader kampte met zware depressies en haar moeder kreeg een hersentumor. Bij de operatie verloor ze het zicht aan één oog, werd ze doof en raakte ze zwaar verlamd. De kinderen gingen tijdelijk naar pleeggezinnen.

Misschien koos Kaag juist daardoor al jong haar eigen ver-

weg. Ze studeerde Arabische taal- en letterkunde in Utrecht, maar wilde meer: politicologie en economie erbij, met taal als middel. Daarvoor vertrok ze naar Caïro, in haar ogen een prachtige stad in de jaren tachtig. We zien een scène uit de Egyptische film *The Yacoubian Building*, waarin een arme jonge vrouw met een welgestelde heer praat over de grote sociale problemen van het leven in Egypte, terwijl ze dansen op muziek van Edith Piaf. Ook Kaag

gedanst. En jawel: Kaag kwam er ook. Ze zong er zelfs Franse chansons, waar ze zo van hield. Het nachtleven in Caïro was geweldig, vertelt ze. Je reed zo naar de piramides, waar je toen nog makkelijk naartoe kon.

Op haar 31ste werkte Kaag als diplomaat voor Buitenlandse Zaken en ontmoette ze haar man, een Palestijnse tandarts en vredesactivist uit Jeruzalem. Hun volgende afspraakje was in Londen en ze besloot met hem te

grote bril, zo rationeel en evenwichtig overkomt.

Haar carrière is verbluffend. Ze onderhandelde met wereldleiders en terroristische organisaties, was ondersecretaris-generaal van de Verenigde Naties, is commissaris bij een Australisch mijnbouwbedrijf en geeft les in conflictonderhandelingen aan een Parijse universiteit. En dan is ze ook nog onbezoldigd en onafhankelijk lid van de adviesraad voor Gaza, die voortkomt uit een VN-resolutie. Wat die raad precies inhoudt, weet eigenlijk niemand. Trump-vertrouwelingen Jared Kushner en Steve Witkoff zitten erin, maar de raad is nog nooit bij elkaar gekomen.

Waarom zit Kaag er dan in? Als ze ook maar iets kan betekenen voor de Gazaanse bevolking, die in erbarmelijke omstandigheden probeert te overleven, bijvoorbeeld bij de toegang tot hulp en steun voor kinderen, doet ze dat. Tegelijkertijd laat ze doorschemeren dat er een moment kan komen waarop het voor haar klaar is.

Dan volgt een scène uit de film *Caramel*, over een schoonheidssalon in een christelijke wijk in Libanon. 'Dit is ook het Midden-Oosten', zegt Kaag. Een mozaïek van verschillende culturen en geloven, met ondanks de burgeroorlog een grote mate van tolerantie. Juist dat trof haar in de drie jaar dat ze in Libanon woonde.

Heel anders was haar terugkeer naar Nederland. Haar tijd als vicepremier en politiek leider van D66 werd een koude douche. 'Nederland is kleiner geworden. Ik denk dat we, toen ik jonger was, toch een opener blik op de wereld hadden.' Ze kreeg een

'Het is prima als je oerconservatief wil zijn, maar geef dat dan toe'

had in die tijd niet veel geld en was zich bewust van haar kwetsbare positie als vrouw in de Egyptische metropool.

'O, je was dus vooral bezig met voorzichtig zijn', zegt Abbring. 'Ik dacht: misschien komen er nog spannende verhalen over het uitgaansleven.' Die komen er wel degelijk. Abbring heeft uitgezocht in welke gelegenheden in de jaren tachtig tot diep in de nacht werd

trouwen. Een lucide droom speelde daarbij een bijzondere rol: ze droomde dat ze naar Londen zou vertrekken en als een ander mens zou terugkomen. En zo gebeurde het.

Kaag vertelt dat ze haar hele leven al voorgevoelens en dromen heeft die uitkomen. Haar moeder en zus hebben dat zesde zintuig ook. Opvallend voor een vrouw die, verborgen achter een

Kaag is veel groter dan Nederland

‘De waardengemeenschap
die wij zijn, staat zwaar
onder druk’

stortvloed aan kritiek en beledigingen over zich heen en moest zelfs worden beveiligd als ze boodschappen deed bij de Albert Heijn om de hoek. Op een gegeven moment was het genoeg. ‘Weer een doelwit zijn in een tijdperk waarin de politieke gekte nog niet is uitgeraasd, waarom zou ik het doen? Ik had een heel politiek leven achter de rug, ik hoefde niets te bewijzen.’

Had ze heimwee naar een ander Nederland? ‘Misschien. We zijn veel kwijtgeraakt. Dat progressieve zelfbeeld dat we hebben, dat is er al lang niet meer. Het is prima als je oerconservatief wil zijn, maar geef dat dan toe.’

Deze zomer was Kaag weer in

Libanon. Heimwee naar dat land dan? Ook niet. Heimwee vindt ze niet zo positief. ‘Daar moet je niet in verzanden, zeker niet op een bepaalde leeftijd.’

De avond eindigt met het prachtige *Les cèdres*, over Libanon en de beelden die je met je meedraagt, ook als je ver van huis bent. Een zanger en zangeres zingen het samen, begeleid door een trompettist. Een passend slot. Kaag toont deze avond haar grote kennis van en liefde voor de Arabische cultuur. Ze lijkt inderdaad niet meer helemaal te passen in het Nederland dat ze eerder op de avond beschreef. Drie uur lang neemt ze ons mee in een veel grotere wereld. En tilt ze ons een klein beetje op. •

‘Wachten op verandering is een Ahmet Ögüt

Volgens de Koerdisch-Nederlandse kunstenaar Ahmet Ögüt worden mensen te vaak in een slachtofferrol geduwd. ‘We moeten zelf de wereld in beweging zetten.’

● GERALDINA METSELAAR

‘**D**at Open Paviljoen is eigenlijk een mooie plek om te oefenen in het elkaar ontmoeten’, verklaart de flamboyante kunstenaar Ahmet Ögüt (44). Hij maakte op uitnodiging van West Den Haag het kunstwerk voor het Open Paviljoen. Het werd onder andere een afbeelding van een Amerikaanse Cadillac gevat in een blok beton, dat vanuit verschillende standpunten een nieuw perspectief laat zien. En dat is precies waar het bij West Den Haag deze maand om draait. West Den Haag is een internationale instelling voor hedendaagse kunst en reflectie. Onlangs verrees hun Open Paviljoen op een andere locatie dan voorheen.

KUNSTWERK VAN AHMET ÖGÜT

‘De Cadillac in een blok beton van Ahmet Ögüt past bij West Den Haag’

In plaats van op het Haagse Lange Voorhout, loop je er nu zo tegenaan op het Spuiplein. Een plek waar ruimte is voor ontmoeting, kunst en verbeelding. Het Open Paviljoen is, zoals West Den Haag het omschrijft, een kunstwerk over vrijheid van denken. De directeur van West Den Haag, Marie-José Sondejker, is verheugd. ‘Het Spuiplein grenzend aan ons cultuurpodium Amare is de perfecte plek voor onze zomer-programmering. Dagelijks passeren er duizenden mensen en hopelijk haken ze bij ons aan. Het is een prachtige laagdrempelige manier om elkaar te ontmoeten. Tot 19 juli bieden we een gevarieerd programma met inspirerende projecten, evenementen en initiatieven uit de stad. Het geeft gelijk ook een mooie afspiegeling van de vele nationaliteiten die Den Haag herbergt.’

De nieuwe plek op het Haagse Spuiplein is overigens geen willekeurige locatie. ‘Over ongeveer een jaar gaat West Den Haag verhuizen’, vervolgt Sondejker, ‘van de voormalige Amerikaanse Ambassade aan het Lange Voorhout naar het glazen gebouw van de gewezen meubelzaak Hulshoff die er jarenlang zat. Er moet nog wel veel gebeuren, maar wij zijn blij’, jubelt de directeur van West Den Haag. Net als voorgaande

jaren mocht ook nu een prominente hedendaagse kunstenaar het Open Paviljoen verrijken met een kunstwerk. ‘De Cadillac in een blok beton van Ahmet Ögüt past bij West Den Haag’, stelt Sondejker. ‘Het roept vragen op en prikkelt de nieuwsgierigheid. Wat wellicht nog mooier is, is dat het publiek mag helpen het paviljoen vol te plakken met vlinders. Iedereen die langskomt, ontvangt een stickervel. Zo lang de voorraad strekt!’

Blok beton

De hedendaagse kunstenaar Ahmet Ögüt is op doorreis in Nederland, hoewel hij afwisselend in Amsterdam en Istanbul woont. Hij zit intussen alweer in Indonesië voor een volgend kunstproject. ‘De vloer van het Open Paviljoen bestaat dit jaar uit drie verschillende afbeeldingen’, zegt hij. ‘De Cadillac die in een massief blok beton zit, een deel waar vlinders dwarrelen en een deel met daarop de afbeelding van een grote kei op een sokkel. Zo kun je vanaf het paviljoen naar een wereld waarin jouw standpunt bepalend is. De titel van het kunstwerk is ‘Perspectief’. De twee buitenste delen van de vloer zijn gemaakt als ‘anamorfische’ beelden. Anamorfisch betekent letterlijk ‘vervormd’ of ‘opnieuw gevormd’. Het verwijst

naar een techniek in de kunst, film of fotografie waarbij een beeld met opzet optisch wordt uitgerekt of samengedrukt. Pas na een speciale correctie is het beeld weer normaal te zien.’

‘Mijn werk voor het Open Paviljoen komt voort uit mijn contact met de Nederlandse performancekunstenaar Pink de Thierry aka Helena Scheerder’, legt Ögüt uit. ‘Ik kreeg de kans haar te ontmoeten en in 2020 werkten we samen. Beïnvloed door haar kleurrijke en tegendraadse benadering, heb ik een eigen beeldtaal ontwikkeld. Pink de Thierry heeft wortels met de experimentele kunstscene van de jaren zestig en zeventig. Ze ontwikkelde een eigenzinnige performancepraktijk los van de gevestigde kunstwereld. In 1972 nam ze deel aan het Vlinderproject op het San Marcoplein in Venetië, waar tienduizend vlinders werden losgelaten. Deze vlinders vormen de connectie met het Spuiplein.’

Diyarbakir

In gesprek met Ögüt dringt zich de vraag op: kan kunst jouw leven redden? De in Diyarbakir, een stad in het overwegend Koerdische zuidoosten van Turkije, geboren kunstenaar moet voluit lachen. Op het moment dat hij met deze vraag speelde en het vroeg aan zijn volgers op sociale media, kreeg hij ruim honderd verhalen van mensen. Ze waren allen op de een of andere manier gered door kunst. Bovendien bereikte hem het nieuws dat ergens in Nederland, in Spijkenisse om precies te zijn, een metro op een kunstwerk terecht was gekomen.

Het walvisstaartenkunstwerk van architect Maarten Struijs redde eind 2020 het leven van een

idee-fixe,' zegt kunstenaar

KUNSTENAAR AHMET ÖGÜT BIJ HET OPEN PAVILJOEN OP HET SPUIPLEIN IN DEN HAAG. BEELD: DANA LAMONDA/WEST DEN HAAG

‘Ik deel nieuwe perspectieven. Bij voorkeur met humor’

metrobestuurder. Zijn metro reed het spoor achter station De Akkers af en kwam op de staart van een van de walvissen – het zijn er in totaal twee – terecht. Meteen ging de onthutsende foto de wereld over, die ook Ögüt bereikte. ‘Dat is toch ongelooflijk’, zegt hij met glimmende ogen. ‘Kunst kan echt je leven redden! Het houdt ons wakker en zorgt voor creativiteit. Kunst kan meer, het is niet alleen symbolisch.’ Voor Ögüt is kunst dan ook geen object aan de muur. Hij creëert situaties en ontmoetingen en noemt zichzelf soms liever

een ‘sociocultural initiator’, dan kunstenaar.

We are still here

Zijn bekendste project is The Silent University. Een platform voor en door vluchtelingen, asielzoekers en migranten. ‘Mensen die in hun eigen land arts, docent of jurist waren’, vertelt hij, ‘verliezen door hun gedwongen vlucht naar een ander land vaak hun professionele stem.’ In The Silent University geven zij zelf colleges en delen ze hun kennis. Het project draait de machtsverhoudingen om: niet de

vluchteling als hulpvrager, maar als kennisdrager. Ögüt heeft in Nederland samengewerkt met een groep van zo'n driehonderd vluchtelingen in Amsterdam. Ze noemen zich 'We Are Here', krijgen geen onderdak van de Nederlandse overheid, mogen niet werken en zijn daardoor veroordeeld tot de straat.

De vluchtelingen besloten de onmenselijke situatie waarin zij leven zichtbaar te maken. Ze willen zich niet langer verschuilen, maar juist hun situatie in Nederland aan de kaak te stellen. Dankzij de kracht van de vluchtelingen en de hulp van vele supporters, bestaat de groep sinds 2012. Ze noemen zich inmiddels 'We Are Still Here'. Want ja, de vluchtelingen vechten nog steeds voor hun plek in Nederland. Hier willen ze een bestaan opbouwen, hier zijn ze veilig en hier zijn ze vrij.

Ögüt spreekt met respect voor 'We Are Still Here'. Als Koerd in Turkije heeft hij zelf ervaren wat het is om in een onveilige leefomgeving te wonen. Wat betekent het als je op een plek verblijft waar je je niet vrij kunt voelen, of niet vrij uit kunt spreken. De kunstenaar

'We moeten ons verbeeldingsvermogen terugpakken'

groeide op in een sterk gemilitariseerde omgeving, waar de Koerdische identiteit politiek beladen was. Naar zijn mening worden mensen te vaak in de slachtofferrol geduwd, terwijl ze hun eigen leven kunnen vormgeven. Iets wat de mensen van 'We Are Still Here' doen en ze gaan er tot op de dag van vandaag mee door. Ondanks dat de kunstenaar geen manifest opstelt of pamfletten met leuzen uitdeelt, laat hij mensen anders kijken. 'Ik deel nieuwe perspectieven. Bij voorkeur met humor', aldus Ögüt.

Deel vier

Het doet hem herinneren aan de jongen van elf jaar die hij ooit was.

'Ik las heel graag stripboeken', vertelt hij gepassioneerd. 'Op een goed moment zou deel vier verschijnen van een reeks, waar ik in bezig was.' Na een tijdje wachten moest hij de bittere waarheid onder ogen zien. Deel vier zou naar alle waarschijnlijkheid nooit komen. Ögüt besloot zijn tekengerei op te pakken en tekende zelf deel vier van de strip. Voor de kunstenaar betekende dit het startschot voor zijn aanmelding bij een kunstopleiding in zijn woonplaats.

'Het was een relatief nieuwe opleiding', vertelt hij, 'en bleek ook nog eens een ontzettend goede school. Feitelijk stond het niet te boek als een echte kunstopleiding. Maar met relatief weinig leerlingen kregen we les van de beste docenten. Het was geweldig.' Vervolgens studeerde hij beeldende kunst in Ankara en Istanbul en hij verbleef daarna een periode aan de Rijksakademie in Amsterdam.

Ahmet Ögüt groeide uit tot een internationaal gerenommeerde kunstenaar die deelnam aan de Biënnale in Venetië. Hij exposeerde onder meer in het Stedelijk Museum Amsterdam, het Van Abbemuseum en kunstinstellingen in Londen, Berlijn en New York. Ögüt werkt wereldwijd aan projecten, zoals hij ze zelf noemt. Hoewel hij vaak zware thema's aansnijdt in zijn werk, gebruikt hij humor, ironie en onverwachte wendingen. 'We moeten ons verbeeldingsvermogen terugpakken',

vindt hij. Zo bestaat zijn volgende project uit een limousine, gemaakt van twee auto's, middenklassers. 'Je kunt er niet echt mee rijden', licht Ögüt toe. 'Waarom niet? Omdat de basis niet stevig genoeg is. Ik zie het als een symbool dat mensen bij wijze van spreken een limousine van zichzelf maken, terwijl de innerlijke basis wankel is. Net als bij de auto's. Een ding is zeker: dan kun je niet rijden en kom je niet ver.'

In beweging

Als het aan de kunstenaar ligt, zouden mensen ervoor moeten zorgen dat ze hun eigen basis verstevigen. In een veranderende wereld moet je overal op voorbereid zijn. 'Het wachten op het moment dat er iets verandert is een idee-fixe. We moeten zelf de wereld in beweging zetten. Stel dat je op het station wacht op de trein, maar de trein komt niet. Wat ga je dan doen? Wachten en hopen dat de trein alsnog komt, of ga je lopen?' Ahmet Ögüt wordt geroepen. Hij moet aanschuiven bij het debat op het Open Paviljoen, waar hij in gesprek gaat met de directeur van West, Marie-José Sondeijker, schrijver Özkan Gölpinar en kunstenaar Jessy Rahman – gastheer van het Open Paviljoen.

Voor hij goed en wel vertrekt, wil de kunstenaar nog één verhaal kwijt. Een tijdje geleden had hij een bericht ontvangen van zijn vroegere lerares van de basisschool. Ze had iets voor hem en vroeg of ze het aan hem mocht opsturen. Wat bleek? 'Ze had dertig jaar lang mijn deel vier van het door mij gemaakte stripboek bewaard', vertelt de kunstenaar glunderend. 'Ik wist helemaal niet dat zij het had. Zo mooi en bijzonder ook dat ze het voor mij heeft bewaard. Ik hoop in ieder geval dat ik nog vele werken kan maken. Het vindt zijn weg in de wereld en uiteindelijk ook weer terug naar mij.' ●

FOTO AHMET ÖGÜT

KIRSTEN VAN DEN HUL

BEELD: MO VERLAAN

Thuiskomen in Deventer

Laait ik maar meteen met de deur in huis vallen: ik ben een trotse remigrant. Deze zomer verruilen mijn man en ik de Randstad voor een Hanzestad: terug naar Deventer, de stad waar ik 50 jaar geleden werd geboren. Meer rust, meer ruimte, dichterbij mijn moeder (én de beste kaas van Nederland, van kaasboer Kloas uit Bathmen). Wat wil een mens nog meer?

Verhuizen naar Deventer, dat is verhuizen naar de andere kant van de wereld, afgaand op de commentaren op ons verhuisbericht. Of juist naar de andere kant van de stad, volgens Egyptische begrippen. 'Anderhalf uur met de trein? Dat is niks!' aldus mijn schoonfamilie. Hun ochtendspits duurt als het meezit minstens twee uur. Onze Randstedelijke vrienden daarentegen vinden Deventer gigantisch ver, en dat laten ze merken ook. 'Laten jullie weten als jullie weer eens hier in de buurt zijn? Want Deventer is wel een heel eind natuurlijk.' 'Ga je het hier niet ontzettend missen?' vroeg een andere Haagse kennis. 'Daar is toch een stuk minder te doen.' De afstand Oost-West is aanmerkelijk korter dan andersom, dat is duidelijk. En dat je die afstand vrijwillig aflegt, is blijkbaar voor sommigen helemaal moeilijk voor te stellen.

Ja, natuurlijk is het in Deven-

'Zullen we ook eens ophouden alles buiten de G4 'de provincie' te noemen?'

ter een stuk rustiger dan in Den Haag. De Brink is geen Malieveld, de Deventer Kermis is geen Prinsjesdag, het IJsselstrand is geen Scheveningen. Maar waarom vergelijken? Koekstad, Boekenstad, Go Aheadstad, Dickens-stad: er is genoeg te beleven hier. Ook hier staat een schouwburg, een filmhuis, een bioscoop, ook hier is heerlijke horeca en komt een kunstminnaar aan zijn trekken. Er spreekt een onmiskenbaar Randstad-centrisme uit dit soort opmerkingen. Alsof de wereld ophoudt buiten de G4. Dat doet hij niet, kan ik u geruststellen.

En zullen we ook eens ophouden alles buiten de G4 'de provincie' te noemen, en mensen die daar vandaan komen 'provinciaal'? Want ook Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland zijn per slot van rekening provincies, en de verschillen tussen dorpen en steden, wijken en bevolkingsgroepen zijn ook daar net zo groot als

elders in het land. Bovendien: je bent niet waar je woont, en zeker niet waar je wieg stond.

Eerlijk is eerlijk: als scholier was ook mijn blik vooral op het Westen gericht. Daar gebeurde het. Daar traden mijn idolen op, daar waren de hipste clubs, daar waren coole kledingwinkels die we hier (nog) niet hadden, daar kon je zomaar een BN'er in het wild tegenkomen. Heel wat anders dan in Overijssel, waar het in mijn tienerogen stil, saai en suf was. Ik kon niet wachten om te gaan studeren in 'De Grote Stad'. Maar na twintig jaar Amsterdam en ruim tien jaar Den Haag had voor mij de Randstad inmiddels wel een deel van haar glans verloren. Ja, voor concerten, tentoonstellingen en theatervoorstellingen heb je in de grote steden ontegenzeggelijk meer keuze. Je hebt meer winkels, meer markten, meer restaurantjes uit alle windstreken. Maar ook: meer toeristen, meer vervuiling,

meer lawaai, meer verharding.

Wat een verschil met Deventer. De rust, die ik als tiener zo saai vond, voelt nu juist als een verademing. Wat ons nog meer opvalt als nieuwkomers: mensen groeten elkaar op straat, ook volslagen vreemden. Er ligt nauwelijks afval naast de vuilcontainers. Auto's en fietsen stoppen voor het zebrapad. Er klinken minder sirenes, er zijn geen trams. En al helemaal geen Instagramrijen voor veel te dure patatzaken of stroopwafelwinkels.

Mijn man is inmiddels bezig met zijn tweede inburgering, sinds hij voor mij Egypte voor Nederland verruilde. Op zoek naar een nieuwe moskee, nieuwe winkels voor zijn kruiden en producten, een nieuwe sportclub. Bij ons eerste boodschappenrondje in onze nieuwe stad werd hij aangesproken in onmiskenbaar Syrisch Arabisch. 'Spreekt ze Arabisch? Maar ze is buitenlands toch?' zei de man met een discreet knikje mijn kant op. Hij had mijn man en mij horen praten en kon ons duidelijk niet helemaal plaatsen. Het duurde even voor ik begreep wat hij bedoelde. 'Dat je niet Arabisch bent', verduidelijkte mijn man. 'Nee, zij is van hier', antwoordde mijn man. 'Zijn jij en ik niet juist de buitenlanders?' zei hij tegen de Syriër. 'Nee joh, we zijn allemaal buitenlanders', zei ik. En het mooiste is: allemaal zijn we hier thuis. ●

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducé per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

